

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม (David Hume) โดยจะศึกษาแนวคิดหลักของเดวิด ฮูม ความหมายของความเป็นสาเหตุ ลักษณะของความเป็นสาเหตุ ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล และธรรมชาติของความเป็นสาเหตุ ต่อจากนั้นจึงสรุปแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมเป็นลำดับสืบไป

๒.๑ แนวคิดหลักของเดวิด ฮูม

ก่อนที่จะศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม ผู้วิจัยขอเกริ่นนำแนวคิดหลักของฮูมที่ว่าด้วยญาณวิทยาโดยสังเขปก่อน เพราะฮูมใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาแนวคิดทางอภิปรัชญาต่าง ๆ เช่น แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุ ตัวตน และพระเจ้า

แนวคิดทางญาณวิทยา (epistemology) ของฮูมเริ่มต้นด้วยความรู้ทุกอย่างเกิดจากรอยประทับ (impression) และมโนภาพ (idea) หรือภาษาจิตวิทยายุคใหม่เรียกว่า จินตภาพ (image) ซึ่งแนวคิดนี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีประสบการณ์นิยมของจอห์น ล็อกและยอร์จ เบอเคเลย์ เพื่อพัฒนาให้ความชัดเจนและเข้มข้นยิ่งขึ้นเป็นเพนทาการนิยม ฮูมเห็นด้วยกับล็อกว่า “ความรู้ต้องมาจากประสบการณ์” ฮูมนิยามความรู้ไว้ใน A Treatise of Human Nature ว่า “ความรู้ คือความจริงแน่นอนที่เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบมโนภาพ”^๑ ฮูมแบ่งการรับรู้หรือผัสสะ (perception) ของมนุษย์เป็น ๒ ชั้น คือ รอยประทับและมโนภาพ รอยประทับคือประสบการณ์ที่ได้จากประสาทสัมผัสทั้งหมดของเรานั้นเอง ตั้งแต่การเห็น การได้ยิน ได้กลิ่น รุ้รส การสัมผัส รวมทั้งความรู้สึกชอบ เกลียด โกรธ ด้วย ส่วนมโนภาพ ฮูมหมายถึงรอยประทับที่ผ่านไปเป็นอดีตแล้วแต่เรายังจำได้อยู่ ซึ่งลางเลือน ไม่มีพลังและชีวิตชีวาเหมือนกับรอยประทับ ซึ่งก็คือจินตภาพที่ปรากฏอย่างลางเลือนเวลาใช้เหตุผลหรือเวลาใช้ความคิดนั่นเอง ดังที่ฮูมกล่าวว่า

การรับรู้ทั้งหมดของคนเราแบ่งได้เป็น ๒ ชนิด ซึ่งข้าพเจ้าเรียกว่ารอยประทับและมโนภาพ การรับรู้ที่มีพลังและความรุนแรงมากกว่าคือรอยประทับ ในที่นี้หมายถึงผัสสะ (sensation) อารมณ์ (passion) และความรู้สึก (emotion) ที่เกิดขึ้นเมื่อมีประสบการณ์ สำหรับมโนภาพนั้น ข้าพเจ้าหมายถึงจินตภาพที่ปรากฏอย่างลางเลือนเวลาใช้เหตุผลหรือเวลาใช้ความคิด^๒

^๑ David Hume, A Treatise of Human Nature, ed. by L. A. Selby-Bigge, 2nd editions revised by P.H. Nidditch, (Oxford : Clarendon Press, 1978), p. 124.

^๒ Ibid, p. 1.

จะเห็นได้ว่า ความแตกต่างระหว่างรอยประทับกับมโนภาพก็คือ รอยประทับเกิดก่อนและมโนภาพมาทีหลัง จึงเป็นจินตภาพ (image) ที่ลางเลือน ไม่มีชีวิตชีวา และไม่ชัดเจนเท่ากับรอยประทับ การที่สุมแบ่งการรับรู้ออกเป็น ๒ ระดับ คือรอยประทับและมโนภาพนี้ ทำให้เขาสามารถวิเคราะห์ที่มาของความรู้ได้ละเอียดกว่าลือค เขาเห็นว่าที่มาของการรับรู้ครั้งแรกคือรอยประทับ ซึ่งหมายถึงการมีผัสสะ (sensing) นั้นอยู่นอกตัวมนุษย์ เนื่องจากจิตมนุษย์แต่แรกเริ่มว่างเปล่าปราศจากข้อมูลชนิดใดทั้งสิ้น แต่เมื่อมนุษย์คิด เขาได้ถือเอาข้อมูลทางผัสสะซึ่งบรรจุอยู่ในจิตแล้วเป็นวัตถุของการคิด ดังนั้น จิตของเราจึงไม่ได้ว่างเปล่าเหมือนตอนเริ่มแรก การคิดถึงข้อมูลเหล่านี้เป็นการรับรู้ขั้นที่สอง ซึ่งมีข้อมูลทางผัสสะเป็นที่มาโดยตรง สุมคิดว่าความแตกต่างระหว่างการรับรู้สองขั้นนี้ หรือระหว่างความรู้สึกละและความคิด เป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าใจได้ง่ายดาย เพียงแต่ลองนึกเปรียบเทียบมันด้วยตัวเองเท่านั้น เช่นเรารู้ว่าการเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เรากำลังมองอยู่ในห้องนอนของเราขณะนี้ กับการคิดถึงสิ่งเหล่านี้เวลาที่ไม่ได้มองเห็นมันแตกต่างกันอย่างไร ถึงแม้ที่มาแรกสุดของข้อมูลทุกชนิดในจิตมนุษย์คือประสบการณ์ภายนอกเหมือนกัน แต่การรับรู้ต่างขั้นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน และถ้าปราศจากข้อมูลขั้นแรก การรับรู้ที่สองไม่อาจจะเกิดขึ้นได้

นอกจากการแยกการรับรู้ออกเป็น ๒ ขั้นตอนคือรอยประทับกับมโนภาพแล้ว ในแต่ละขั้นตอน สุมก็ยังแยกออกเป็นขั้นย่อย ๆ ต่อไปอีก เริ่มจากรอยประทับก่อน การรับรู้ขั้นนี้แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ (๑) รอยประทับที่เกิดจากผัสสะ (impression of sensation) รอยประทับชนิดนี้เป็นต้นกำเนิดดั้งเดิมของการรับรู้ทุกชนิด เป็นการรับรู้สิ่งภายนอกด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้แก่ การได้เห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การถูกต้องสัมผัส รวมถึงความรู้สึกร้อน-หนาว อิ่ม-หิว สบาย-เจ็บ เป็นต้น ซึ่งรอยประทับชนิดนี้สุมเชื่อว่าต้องมีสาเหตุ แต่สาเหตุของมันอันใดแล้ววัตถุภายนอกนั้นเป็นสิ่งที่เขาคิดว่าเกินสติปัญญาของมนุษย์ที่จะรู้และพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ (๒) รอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ (impression of reflection) เราได้ทราบแล้วว่า ข้อมูลเบื้องต้นของจิตคือรอยประทับชนิดแรกที่เกิดจากผัสสะ และธรรมชาติของการรับรู้ชนิดนี้เกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุด แต่ไม่ได้หมายความว่ามันหายไปจากใจของเราอย่างสิ้นเชิง มันยังทิ้งรอยไว้ให้เราลอกเลียนแบบ สิ่งที่ถูกจำลองขึ้นตามแบบนี้ก็คือมโนภาพ แต่ก็มีบางมโนภาพ เช่น ร้อน-หนาว สบาย-เจ็บปวด มโนภาพเหล่านี้สามารถสร้างความรู้สึกละใหม่ให้เกิดขึ้นในใจได้เหมือนเป็นปฏิกริยาโต้ตอบ เช่นเมื่อคิดถึงความรู้สึกสบายจะทำให้เราเกิดความรู้สึกปรารถนาสภาพเช่นนั้นอีก หรือเมื่อนึกถึงความขะเขว้างทำให้เราเกิดความรู้สึกเกลียดกลัว เป็นต้น และเนื่องจากมันเป็นความรู้สึก สุมจึงคิดว่าสมควรเรียกมันว่ารอยประทับเช่นกัน แม้ว่าสาเหตุของมันจะเป็นมโนภาพ แต่เพื่อให้มันแตกต่างจากรอยประทับชนิดแรก เขาจึงเรียกความรู้สึกที่เป็นปฏิกริยากับมโนภาพเหล่านี้ว่า รอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ^๓

เมื่อมโนภาพเป็นการจำลองรอยประทับ และรอยประทับสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ชนิด เราก็สามารถแบ่งมโนภาพออกเป็น ๒ ชนิด ตามลักษณะของรอยประทับซึ่งเป็นที่มาของมันได้ คือแบ่งเป็นมโนภาพที่จำลองแบบรอยประทับที่เกิดจากผัสสะและมโนภาพที่จำลองแบบรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ นอกจากการแบ่งมโนภาพตามต้นกำเนิดของมันแล้ว สุมยังแบ่งตามความสามารถในการจำลองรอยประทับ

^๓ สมฤดี วิศทเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๘-๒๙.

อีกด้วย คือความโนภาพมีความถูกต้องแม่นยำใกล้เคียงกับต้นแบบของมันมากหรือน้อยเพียงใด และการแบ่งแบบหลังนี้ทำให้เรามีมโนภาพ ๒ ประเภท คือ (๑) ความจำ (memory) เป็นมโนภาพชนิดที่จำลองรอยประทับอย่างละเอียดถี่ถ้วน และเป็นไปตามลำดับขั้นตอนทั้งหมดอย่างครบถ้วนถูกต้อง ถือเป็นมโนภาพที่รักษารูปแบบของรอยประทับเดิมไว้ได้ทุกอย่าง ไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้เวลาที่เราทำอะไรได้ มโนภาพที่ปรากฏแก่เราจึงแจ่มชัดเกือบเท่ารอยประทับเดิมของมัน เพราะเราจำขนาด คุณสมบัติ และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างละเอียดแม่นยำทุกขั้นตอนเหมือนกับเห็นมันอีกครั้ง ต่างกันแต่เพียงว่าครั้งนี้เราไม่มีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสกับมันจริง ๆ เท่านั้น (๒) จินตนาการ (imagination) มโนภาพประเภทนี้ไม่รักษาความละเอียดถูกต้องของรูปแบบและขั้นตอนของรอยประทับเดิมอย่างถี่ถ้วนเหมือนความจำ แต่ไม่ว่ามันจะเปลี่ยนแปลงหรือเสริมแต่งอย่างไร มันก็ต้องมีรอยประทับเบื้องต้นที่สมนัยกับมันมาก่อนเสมอ เพราะมันคือมโนภาพ เพียงแต่มโนภาพนี้เลื่อนลางสับสน ไม่แจ่มชัดเหมือนมโนภาพชนิดที่เป็นความจำ และด้วยเหตุนี้เราจึงย้อนกลับไปหาสิ่งหรือปรากฏการณ์เดิมได้ค่อนข้างยาก^๔

การที่เชื่อว่าการรับรู้ ๒ ชนิด คือ รอยประทับกับมโนภาพ เป็นสิ่งที่สมนัยกันหรือจับคู่ตรงกันเสมอนั้น เพราะเขาแบ่งรอยประทับออกเป็นรอยประทับเชิงเดี่ยว (simple impression) และรอยประทับเชิงซ้อน (complex impression) เช่นเดียวกันมโนภาพก็แบ่งเป็นมโนภาพเชิงเดี่ยว (simple idea) และมโนภาพเชิงซ้อน (complex idea)^๕

รอยประทับเชิงเดี่ยวต่างกับรอยประทับเชิงซ้อนตรงที่รอยประทับเชิงเดี่ยวนั้นแยกไม่ได้ แต่รอยประทับเชิงซ้อนนั้นแยกออกไปได้ เช่นแอปเปิลลูกหนึ่งเป็นรอยประทับเชิงซ้อน สามารถแยกออกเป็นรอยประทับเชิงเดี่ยวหลาย ๆ อัน เช่น สี รูปร่าง กลิ่น รส ฯลฯ รอยประทับเหล่านี้เองที่เป็นที่มาของมโนภาพ มโนภาพเป็นจินตภาพของรอยประทับ ดังนั้นมโนภาพจะมีได้ก็ต้องมีรอยประทับก่อน เราไม่สามารถจะคิดถึงความหวานของแอปเปิลได้ ถ้าเกิดมายังไม่เคยกินแอปเปิลเลย คนที่ตาบอดแต่กำเนิดจะไม่มีวันมีมโนภาพของสีได้เลย เพราะเขาไม่เคยมีรอยประทับของสี คนที่หูหนวกก็จะมีมโนภาพของเสียง เพราะเขาไม่เคยมีรอยประทับของเสียง จะเห็นว่ารอยประทับเป็นสาเหตุของมโนภาพ และมโนภาพจะเหมือนรอยประทับทุกอย่าง ต่างกันแต่ความชัดเจนเท่านั้น คือรอยประทับชัดเจนกว่ามโนภาพ

ความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพเชิงเดี่ยวกับรอยประทับเชิงเดี่ยวก็นั้นเหมือนกัน ทุก ๆ มโนภาพเชิงเดี่ยวจะต้องมีรอยประทับเชิงเดี่ยวรองรับ ไม่มีมโนภาพเชิงเดี่ยวอันใดที่เกิดขึ้นโดยไม่มีรอยประทับเชิงเดี่ยวรองรับ ดังที่ฮูมกล่าวว่า “เมื่อใดที่มโนภาพเชิงเดี่ยวปรากฏ มันจะต้องมีที่มาจากรอยประทับเชิงเดี่ยวที่สมนัยกับมันเสมอ และจะถอดแบบอย่างที่มาของมันทุกกระเปียด”^๖ แต่มโนภาพเชิงซ้อนบางอันมิได้โดยจำเป็นต้องมีรอยประทับเชิงซ้อนรองรับ เช่น เราสามารถมีมโนภาพถึงนางเงือกได้ โดยไม่จำเป็นต้องเคยเห็นนางเงือกเลยในชีวิต เราเอารอยประทับเชิงเดี่ยวของปลาและผู้หญิงมาสร้างมโนภาพเรื่องนางเงือกขึ้นได้ หรือเราสามารถมีมโนภาพถึงภูเขาทองได้ โดยไม่จำเป็นต้องเคยเห็นภูเขาทองมาเลยในชีวิต มโนภาพเชิงซ้อนนี้เกิดขึ้นโดยการรวมเอามโนภาพเชิงเดี่ยวของภูเขาและทองมาจินตนาการ (imagination) ในระบบความคิดภายใน เป็นการเชื่อมโยงมโนภาพ แม้แต่มโนภาพเรื่องพระเจ้า (God)

^๔ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, pp. 8-9.

^๕ Ibid, p. 3.

^๖ Ibid, p. 4.

ตัวตน (self) และ ความเป็นสาเหตุ (causation) ก็เช่นกัน ต่างก็เป็นมโนภาพเชิงซ้อนที่ไม่จำเป็นต้องมีรอยประทับเชิงซ้อนรองรับ ฮูมเห็นว่า มโนภาพใดที่ไม่มีรอยประทับรองรับจะถือว่า “ผิด” หรือ “นึกฝันไปเอง”^๗ เป็นเพียงการประดิษฐ์และจะต้องทิ้งไปทันที ดังนั้น ฮูมจึงปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้า (God) ตัวตน (the self)^๘ ความจำเป็นทางตรรกะ (logical necessary) และความเป็นสาเหตุ (causation)^๙ เพราะไม่เคยมีรอยประทับได้

จากที่กล่าวถึงแนวคิดหลักของฮูมที่ว่าด้วยญาณวิทยา จะเห็นว่า ความรู้ในทรรศนะของฮูมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ รอยประทับ (impression) และมโนภาพ (ideas) รอยประทับคือการรับรู้ครั้งแรกสุดที่เกิดขึ้นเมื่อเรารู้สึกหรือมีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ส่วนมโนภาพคือการรับรู้ครั้งต่อมาเมื่อเราคิดถึงสิ่งที่เคยรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส หรือเมื่อเราอ้างเหตุผลนั้น ความแตกต่างระหว่างรอยประทับกับมโนภาพมี ๔ ประการ คือ ๑) รอยประทับมีความชัดเจนและมีชีวิตชีวากว่ามโนภาพ ๒) รอยประทับเกิดก่อนมโนภาพ ๓) รอยประทับเป็นสาเหตุแห่งมโนภาพ มโนภาพเป็นเพียงผลและเงาอันเลื่อนกลางของรอยประทับ และ ๔) รอยประทับเกิดจากวัตถุภายนอก และมีวัตถุภายนอกเป็นสาเหตุ จะอย่างไรก็ตาม ทั้งรอยประทับและมโนภาพล้วนเป็นภาพปรากฏด้วยกันทั้งคู่

๒.๒ ความหมายของความเป็นสาเหตุ

นักปรัชญายุคก่อนหน้าฮูมส่วนมากเห็นว่า เราได้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นสาเหตุ (causation) มาจากการนึกคิดใคร่ครวญทางตรรกวิทยา หรืออีกนัยหนึ่ง ได้จากการนึกคิดอย่างเดียวยังไม่ต้องพึ่งการสังเกตโลกภายนอกเลย แต่ฮูมเห็นว่าความรู้เกี่ยวกับความเป็นสาเหตุนี้ไม่ได้มาจากการอ้างเหตุผล โดยปราศจากประสบการณ์ การอ้างเหตุผลไม่ได้ทำให้เรารู้สาเหตุของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือรู้ผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การอ้างเหตุผลไม่ได้ทำให้เรารู้ถึงสาเหตุแห่งการระเบิดของดินปืน ทั้งนี้เพราะสาเหตุนั้นมันแตกต่างจากผลโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ฮูมจึงเห็นว่า “ความรู้เกี่ยวกับความเป็นสาเหตุหรือความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลนี้ได้จากการสังเกตหรือประสบการณ์ นั่นคือ เราอาจสังเกตจากความสัมพันธ์บางประเภทระหว่างวัตถุ ซึ่งในความสัมพันธ์นั้นเราจะพบว่า วัตถุซึ่งเรียกว่าสาเหตุและผลนั้น มันอยู่ใกล้กันหรือไม่เช่นนั้นก็สังเกตว่า สิ่งที่เป็นสาเหตุนั้นมันมีอยู่ก่อนในแง่เวลา”^{๑๐} เราสังเกตว่าสิ่งต่าง ๆ มันเกิดตามกันมา เช่น เมื่อมีเปลวไฟก็มีสิ่งที่เกิดตามมาคือความร้อน และเราเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นอย่างสม่ำเสมอ เราก็อ้างว่าเปลวไฟเป็นสาเหตุแห่งความร้อน จากประสบการณ์ที่เห็นของ ๒ สิ่งเกิดขึ้นติด ๆ กัน ช้าช้า

^๗ พิพจน์ สุษะ, “เหตุผลนิยม – ประสบการณ์นิยม”, (สารานุกรมปรัชญาออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.philosophia.net/rationalismempiricism.html> (๓๐ ม.ค. ๒๕๕๙).

^๘ ดูรายละเอียดใน ศิริวรรณ โอสธานนท์, “การวิจัยเชิงเปรียบเทียบทรรศนะเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญากับปรัชญาของเดวิด ฮูม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๗-๓๙.

^๙ Philip Stokes, *Philosophy 100 Essential Thinkers*, (London : Arcturus Publishing Limited, 2012), p. 147.

^{๑๐} พระมหาวิรัตน์ อภิธมโม, “การวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๘.

เข้า เราก็เกิดความเชื่อมั่นสัมพันธ์กัน ซึ่งความเชื่อที่ว่านี้เป็นเพียงความรู้สึกหรือสัญชาตญาณของเราเอง ดังนั้น ฮูมจึงเห็นว่ามนุษย์ได้ความรู้หรือมโนภาพเกี่ยวกับความเป็นสาเหตุมาจากการสังเกตหรือจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสทั้งห้า ไม่ใช่ได้จากเหตุผลหรืออัมมัตติกญาณ เหตุผลไม่สามารถบอกเราได้ว่าอะไรเป็นสาเหตุของอะไร ต่อเมื่อเราเห็นความเป็นสาเหตุของสิ่งต่างๆ จนเคยชินแล้วเท่านั้นจึงจะบอกได้ว่าเหตุการณ์นี้เป็นสาเหตุของเหตุการณ์นั้น หรือเหตุการณ์นั้นเป็นผลของเหตุการณ์นี้

เมื่อกล่าวถึงสาเหตุ โดยทั่วไปจะมีความหมายได้ ๒ ความหมายคือ^{๑๑}

๑. ความหมายที่ไม่รวมถึงอนาคต “สาเหตุ” ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอีกสิ่งหนึ่ง เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับสิ่งหนึ่งเฉพาะในเวลาใดเวลาหนึ่งเฉพาะ เช่น “ขนมปังที่ฉันรับประทานไปเมื่อครู่นี้ทำให้ฉันมีแรงขึ้นตอนนี้” การเปลี่ยนแปลงตามความหมายนี้ไม่ได้มีนัยว่าจะต้องเกิดขึ้นอีกในอนาคต หรือไม่ได้หมายความว่าขนมปังแผ่นอื่นๆ จะต้องบำรุงกำลังอย่างเดียวกันนี้ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ไม่ได้ยืนยันว่าผัสสคุณสมบัติอย่างเดียวกันกับที่เรากำลังรับรู้หรือได้รับรู้จะก่อให้เกิดการรับรู้ภายในลักษณะเดิมเสมอ

๒. ความหมายที่รวมถึงอนาคต “สาเหตุ” ในที่นี้หมายถึงการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในปรากฏการณ์ทางกายภาพต่าง ๆ อย่างเป็นระเบียบสม่ำเสมอ และมีรูปแบบเดิมคงที่ ไม่เฉพาะกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดในเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น แต่รวมถึงทุกสิ่งที่จัดอยู่ในประเภทเดียวกันทุกเวลารวมทั้งในอดีตที่ผ่านมาและในอนาคตที่ยังไม่มาด้วย ข้อความสากลทำนองนี้เช่น “ขนมปังเป็นอาหารบำรุงร่างกาย” “ดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกทุกเช้า” “ถ้าเราปล่อยก้อนหินจากมือ มันจะตกลงสู่พื้น” “น้ำไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ” และ “มนุษย์ทุกคนต้องตาย” เป็นต้น ข้อความประเภทยังมักถือกันว่าเป็นกฎธรรมชาติ

ในปรัชญาของฮูม ความหมายของสาเหตุที่เขาให้ความสนใจคือความหมายที่สอง ซึ่งมีลักษณะเป็นการอนุมานถึงสิ่งที่อยู่พ้นขอบเขตของผัสสะ หรือยืนยันอนาคตที่ยังไม่เกิด ปัญหาที่เขาใช้เวลาวิเคราะห์และอธิบายมากที่สุดในหนังสือคือ ทำไมและอย่างไรมนุษย์เราจึงเชื่อสิ่งที่ไม่ได้สังเกตเห็น หรือทำไมเราต้องคิดว่าเมื่อมีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วจะมีอีกสิ่งหนึ่งตามมาเสมอ หรือสิ่งนี้จะเกิดตามอีกสิ่งหนึ่งมาเสมอ ทั้งที่เรายังไม่ได้เห็นอีกสิ่งหนึ่งนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การอนุมานความเป็นสาเหตุและผลนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร

ฮูมให้คำนิยาม “สาเหตุ” ไว้ ๒ นิยาม ซึ่งเขาเห็นว่าถึงมันจะดูต่างกันแต่นั้นเป็นเพราะมันเป็นความหมายของสิ่งเดียวกันที่พิจารณาจากแง่มุมที่ต่างกันเท่านั้น แต่มีผู้แย้งว่าความหมายทั้งสองนี้ไม่เท่ากัน สิ่งที่มีลักษณะตรงตามความหมายแรกไม่จำเป็นต้องมีลักษณะของความหมายหลัง และในกรณีนั้นมันจะปรับเข้าเป็นความหมายของสิ่งเดียวกันได้อย่างไร หรือคำบางคำที่ใช้ในความหมายทั้งสองยังมีปัญหา เช่น คำว่า “คล้ายคลึงกัน” ในเบื้องต้นนี้ยังไม่ได้แย้งข้อคัดค้านเหล่านี้ จะดูเพียงว่าฮูมเสนอความเห็นของเขาไว้อย่างไร

ฮูมกล่าวว่าเราอาจนิยามความเป็นสาเหตุได้ใน ๒ ลักษณะคือ ๑) คำนิยามที่เป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญา (philosophical relation) และ ๒) คำนิยามที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ (natural relation) ดังนี้

^{๑๑} สมฤดี วิศทเวทย์, *ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์*, หน้า ๑๐๓.

๑) คำนิยามที่เป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญา ใน Treatise สุนิยามไว้ว่า “สาเหตุคือสิ่งที่เกิดก่อนและเกิดใกล้เคียงกับอีกสิ่ง และทุกครั้งทุกสิ่งที่คล้ายคลึงกับสิ่งแรกจะมีอยู่ก่อนและเกิดขึ้นใกล้เคียงกับทุกสิ่งที่คล้ายคลึงกับสิ่งหลังในลักษณะเดียวกัน”^{๑๒} ใน Inquiry ก็ปรากฏความหมายลักษณะนี้เหมือนกัน แต่ไม่ได้เรียกว่าความสัมพันธ์เชิงปรัชญา คือ สุนิยามว่า “สาเหตุคือสิ่งที่มีอีกสิ่งตามมา และทุกครั้งทุกสิ่งที่เหมือนกับสิ่งหนึ่งมีสิ่งที่เหมือนกับสิ่งที่สองตามมา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ถ้าสิ่งแรกไม่มี สิ่งที่สองก็ไม่อาจมีขึ้นได้”^{๑๓}

๒. คำนิยามที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ ใน Treatise สุนิยามว่า สาเหตุคือ “สิ่งที่เกิดก่อนและเกิดใกล้เคียงกับอีกสิ่งและเกิดคู่กับเช่นนั้นจนกระทั่งการมีโนภาพของสิ่งหนึ่งกำหนดให้คิดถึงโนภาพของอีกสิ่งหนึ่ง และจากรอยประทับกับสิ่งหนึ่งทำให้จิตบังเกิดมโนภาพที่ชัดเจนยิ่งของอีกสิ่งหนึ่ง”^{๑๔} ส่วนใน Inquiry ก็ปรากฏความหมายที่ใช้ถ้อยคำไม่แตกต่างกันนัก กล่าวคือสุนิยามว่า สาเหตุคือ “สิ่งที่มีอีกสิ่งหนึ่งตามมา และการปรากฏตัวทุกครั้งของมันชักนำความคิดไปสู่การมีอยู่ของอีกสิ่งหนึ่ง”^{๑๕}

คำนิยามทั้งสองนี้แสดงความเข้าใจความเป็นสาเหตุในสองลักษณะ กล่าวคือ เมื่อพิจารณาคำนิยามแรกใน Treatise จะเห็นว่า ความเป็นสาเหตุเป็นเพียงการที่สิ่งสองสิ่งมาด้วยกันอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอเท่านั้น เพราะสาเหตุตามทัศนะของฮูมไม่ใช่สิ่งที่ก่อให้เกิดผล เป็นเพียงสิ่งที่เกิดก่อนและเกิดใกล้เคียงกับอีกสิ่งหนึ่งอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ในรูปของ “ทุกครั้งที่มี ก. แล้วจะมี ข. ตามมา” หรือ “ถ้า ก. เกิดแล้ว ข. จะเกิด” การตีความความเป็นสาเหตุให้เป็นเรื่องของกรรมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำนี้ เกิดจากการที่คำนิยามแรกของสาเหตุใน Treatise ไม่ได้กล่าวถึง “ความจำเป็น” ที่ทำให้สาเหตุและผลมีความสัมพันธ์กันอย่างแท้จริงและไม่ใช่เป็นเพียงความบังเอิญ ซึ่งทำให้คำนิยามแรกของสาเหตุใน Treatise มีความหละหลวม เพราะเราอาจโต้แย้งได้ว่า กลางคืนมักจะเกิดตามกลางวันมาเสมอ และกลางวันก็มักจะเกิดตามกลางคืนมาเสมอ แต่ก็คงไม่มีใครสรุปว่ากลางวันเป็นสาเหตุของกลางคืนหรือในทางตรงกันข้าม แต่ถ้าพิจารณาคำนิยามทำนองเดียวกันใน Inquiry จะพบว่าฮูมได้กล่าวขยายความว่า “ก. เป็นสาเหตุของ ข.” มีความหมายว่า “ถ้ามี ก. แล้วจะมี ข. ตามมา และถ้าไม่มี ก. แล้วจะมี ข. ไม่ได้” นี่แสดงว่าระหว่าง ก. กับ ข. ต้องมีความเกี่ยวข้องกันอย่างจำเป็นและ ก. กับ ข. ไม่ใช่เป็นเพียงสิ่ง ๒ สิ่งที่ตามกันมาอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอเท่านั้น ถ้าเมื่อใดมันเพียงแต่ตามลำดับกันมาอย่างสม่ำเสมอ ฮูมก็จะไม่ถือว่าเป็นสาเหตุและผลกัน นี่หมายความว่าฮูมไม่ได้ให้นิยามสาเหตุด้วยการมาด้วยกันอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอเท่านั้น^{๑๖} แต่ถือว่าสาเหตุเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความจำเป็น ดังที่ฮูมกล่าวไว้ว่า “ตามคำนิยามของข้าพเจ้า ความจำเป็นเป็นส่วนประกอบสำคัญ

^{๑๒} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 172.

^{๑๓} David Hume, *An Inquiry Concerning Human Understanding and Other Writing*, ed. Stephen Buckle, (New York : Cambridge University Press, 2007), p. 70.

^{๑๔} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 172.

^{๑๕} David Hume, *An Inquiry Concerning Human Understanding and Other Writing*, p. 70.

^{๑๖} สมฤดี วิศทเวทย์, *ทฤษฎีความรู้ของฮูม*, หน้า ๑๑๑.

อันหนึ่งของความเป็นสาเหตุ”^{๑๗} และเขายังได้ท้าทายนักปรัชญาคนอื่นๆ ให้หาความหมายของ “สาเหตุ” ที่ไม่ได้เข้าใจว่า ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น (necessary connection) นั้นเป็นส่วนหนึ่งของความหมายดังกล่าว แม้ว่าในที่สุดฮูมจะเสนอการวิเคราะห์ว่า “ความจำเป็น” ซึ่งเราคิดกันว่ามีอยู่ในความเป็นสาเหตุนั้น หาได้มีอยู่จริงภายนอกจิตใจของเราไม่ หากแต่เป็นผลผลิตของการทำงานของงานบางอย่างภายในจิตใจของเราเท่านั้น^{๑๘}

ส่วนคำนิยามที่สองฮูมจะเน้นความสนใจที่สิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจของผู้ทำการอนุมานความเป็นสาเหตุ หรือกล่าวถึงการที่สิ่งสองสิ่งมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมอรวมกับการเชื่อมโยงตามหลักจิตวิทยา กล่าวคือ เมื่อเรามีประสบการณ์กับการที่สิ่งสองสิ่งมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมอ โดยเห็นสิ่งแรกเกิดก่อนและเกิดใกล้เคียงกับสิ่งที่สองเสมอจนจำได้ และเมื่อเห็นบ่อยๆ เข้าก็จะทำให้เมื่อเห็นสิ่งหนึ่งก็จะคิดถึงอีกสิ่งหนึ่งที่เคยเกิดตามกันมาเสมอ การเชื่อมโยงสิ่งที่เห็นขณะนั้นเข้ากับอีกสิ่งที่เคยเห็นเกิดตามกันมาเสมอนี้เองที่ทำให้เราเชื่อว่า สิ่งแรกเป็นสาเหตุของสิ่งที่สอง ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคำนิยามที่สองนี้ได้แสดงให้เห็นว่าความเป็นสาเหตุเป็นสิ่งที่จิตของเราสร้างขึ้น เราไม่เคยสังเกตเห็นความเป็นสาเหตุ เห็นแต่การที่มีสิ่งหนึ่งแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น ดังนั้น ความเป็นสาเหตุของฮูมจึงหมายถึงการที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น

สิ่งที่ควรทำความเข้าใจในคำนิยามแรกคือ ฮูมใช้คำว่า “ทุกสิ่ง” ที่คล้ายคลึงกับสิ่งแรก คำนี้อาจมีปัญหาได้ว่าเขาหมายถึงทุกสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกับสาเหตุ ซึ่งรวมถึงสิ่งที่เรายังไม่มีประสบการณ์ด้วย ดังนั้น การมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมอทุกครั้งระหว่างสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกับสาเหตุและสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกับผล จึงมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์สากลของทั้งประเภท คือครอบคลุมถึงสมาชิกในอนาคตที่เรายังไม่สังเกตด้วย จะอย่างไรก็ตาม ถ้าฮูมต้องการให้การมาด้วยกันหรือตามกันมาอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอทุกครั้งเป็นความสัมพันธ์สากลจริง คำนิยามแรกที่เป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญาอย่างเดียวก็น่าจะเพียงพอที่จะอธิบายความเป็นสาเหตุได้แล้ว เพราะจากข้อความสากลนี้ เราสามารถนิรนัยไปสู่ผลในอนาคตที่ยังไม่เกิดได้ แต่เขาก็ยืนยันว่าการที่สิ่งสองสิ่งมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมออย่างไม่เป็นเหตุผลเพียงพอที่เราจะใช้อ้างเพื่อสรุปไปถึงผลในอนาคตที่เรายังไม่มีประสบการณ์ และเสริมว่าสาเหตุและผลในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติเท่านั้นที่จะทำให้เราสามารถอนุมานผลจากสาเหตุ หรือสาเหตุจากผลได้^{๑๙} ซึ่งแสดงว่าฮูมตั้งใจให้คำนิยามแรกไม่สมบูรณ์ คือขาดการกล่าวถึงสิ่งที่มีความผูกพันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ประเภทนี้ เพราะต้องการแยกให้เห็นว่ามันเป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ และเราจะสังเกตหรือสรุปความจำเป็นนี้จากตัวอย่างทั้งหลายที่เคยพบมาในอดีตไม่ได้ เพราะการสรุปเช่นนี้ไม่มีความถูกต้องตามเกณฑ์นิรนัย เนื่องจากข้ออ้างกล่าวถึงแต่สิ่งที่เราเคยมีประสบการณ์ ดังนั้นข้อสรุปที่ถูกต้องจะกล่าวถึงสิ่งที่เรายังไม่เคยมีประสบการณ์ไม่ได้ เพราะเป็นการกล่าวเกินความจริงในข้ออ้าง

^{๑๗} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 407.

^{๑๘} พุทธิวิทย์ บุณนาค. “ความเป็นสาเหตุ”, (สารานุกรมปรัชญาออนไลน์). แหล่งที่มา: <http://www.philospedia.net/causation.html> (๒๗ ม.ค. ๒๕๕๗).

^{๑๙} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 94.

ส่วนเรื่องการตีความว่า “ทุกสิ่ง” หมายถึงประเภทที่เป็นสากล ครอบคลุมสมาชิกทั้งหมดไม่ว่าในอดีตปัจจุบันหรืออนาคต น่าจะถือว่าเป็นการตีความสิ่งที่ฮูมไม่ได้พูด เพราะเมื่อเขากล่าวถึงความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันระหว่างทุกสิ่งที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกับสาเหตุและผล คือสาเหตุเกิดขึ้นก่อน และเกิดขึ้นใกล้เคียงกับผลในแง่ของเวลาและสถานที่ ดังที่ปรากฏในคำนิยามแรกนั้น เขากำลังพูดถึงรอยประทับที่สังเกตเห็นจากประสบการณ์ภายนอก และหมายถึง “ทุกสิ่ง” ที่เคยตามกันมาเสมอ และที่เคยเห็นจากประสบการณ์ในอดีตทุกครั้งว่าแยกออกจากกันไม่ได้^{๒๐} ไม่ใช่ทุกสิ่งในความหมายที่เป็นสากลซึ่งรวมกาลทั้ง ๓ ซึ่งเท่ากับยืนยันความจริงที่เราไม่ได้มีหรือยังไม่มีประสบการณ์ด้วย ดังนั้น คำนิยามแรกนี้จึงบอกแต่เพียงว่า “เท่าที่ผ่านมา เมื่อเห็นสิ่งนี้ จะเห็นสิ่งนั้นตามมาเสมอ” เท่านั้น

จากที่กล่าวถึงความหมายของความเป็นสาเหตุจะเห็นว่า ฮูมให้ความหมายของความเป็นสาเหตุไว้ ๒ ลักษณะ คือ ความหมายที่เป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญา และความหมายที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ ความหมายที่เป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญาจะกล่าวถึงประสบการณ์ที่เราสัมผัสโดยตรงกับวัตถุภายนอก ความเป็นสาเหตุจึงเป็นเพียงการที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น ซึ่งฮูมขยายความว่าเป็นการตามกันมาในลักษณะของความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น คือ ถ้าไม่มีสิ่งที่เป็นสาเหตุ ก็ไม่มีสิ่งที่เป็นผล ส่วนความหมายที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติจะเน้นความสนใจที่สิ่งที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ทำการอนุมานความเป็นสาเหตุ คือกล่าวถึงการมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมอของสิ่ง ๒ สิ่งรวมกับการเชื่อมโยงตามหลักจิตวิทยา นั่นคือจากประสบการณ์กับการที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอ^{๒๑} ไม่ได้เผยให้เราไปถึงความจำเป็นใด ๆ ในวัตถุ เพราะความจำเป็นซึ่งเป็นคุณสมบัติที่แยกการตามกันมาที่เป็นสาเหตุและผลกันจริง ๆ กับการตามกันมาซึ่งเป็นเพียงความบังเอิญเป็นสิ่งที่มิอยู่ในจิต ในจินตนาการของเราเท่านั้น หากได้มีอยู่ในวัตถุไม่ ดังนั้น การพิจารณาที่ตัววัตถุตามลำพังจึงไม่เคยทำให้เราพบมโนภาพความจำเป็นแต่อย่างใด

๒.๓ ลักษณะของความเป็นสาเหตุ

ลักษณะสำคัญของความเป็นสาเหตุตามทัศนะของฮูมมีอยู่ ๓ ประการ คือ (๑) สาเหตุต้องเกิดขึ้นใกล้เคียงกับผลในแง่ของเวลาและสถานที่ (๒) สาเหตุต้องเกิดขึ้นก่อนผล และ (๓) สาเหตุต้องเกิดขึ้นด้วยกันกับผลเสมอ ดังนี้

ลักษณะของความเป็นสาเหตุทั้ง ๓ ประการดังกล่าวเป็นสิ่งที่เราสังเกตเห็นได้ ฮูมกล่าวว่าระหว่างสิ่ง ๒ สิ่งที่เราเรียกว่าสาเหตุและผลนั้น เราจะเห็นมันมีความสัมพันธ์กัน ๓ ประการคือ^{๒๒}

๑. สิ่งที่ถูกเรียกว่าสาเหตุและผลเป็นสิ่งที่มิอยู่หรือเกิดขึ้นใกล้เคียงกัน ในแง่ของเวลาและสถานที่ (contiguity in time and place) คือ ก. (สาเหตุ) ต้องเกิดขึ้นใกล้เคียงกับ ข. (ผล) เสมอ

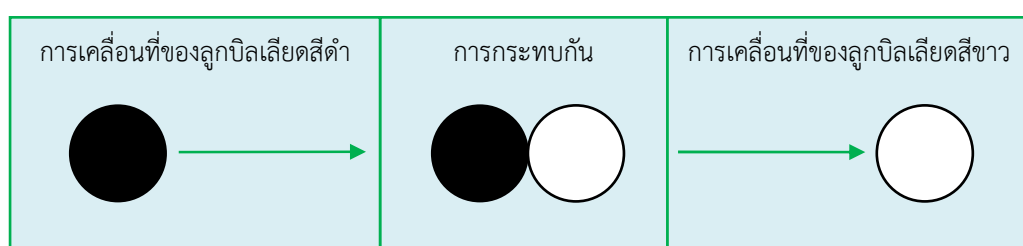
๒. สิ่งที่ถูกเรียกว่าสาเหตุจะมิอยู่หรือเกิดขึ้นก่อนผล (priority in time) คือ ก. ต้องเกิดขึ้นก่อน ข. เสมอ

^{๒๐} Ibid, p. 93.

^{๒๑} Ibid, p. 173.

๓. สิ่งที่ถูกเรียกว่าสาเหตุและผลจะมีอยู่ด้วยกันหรือตามกันมาในลักษณะเดิม (๑ กับ ๒) อย่างสม่ำเสมอทุกครั้งเป็นประจำ (constant conjunction) คือ ก. ต้องเกิดขึ้นด้วยกับ ข. เสมอ

ฮูมเห็นว่าเมื่อเรามีประสบการณ์กับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่ง ๒ สิ่ง คือ ก. กับ ข. ใน ๓ ลักษณะดังกล่าว เราก็จะสรุปว่า ก. เป็นสาเหตุของ ข. แม้ว่าความสัมพันธ์ทั้ง ๓ อย่างนั้นไม่ได้แสดงถึงการเชื่อมโยงกันหรือความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น (necessary connection) ระหว่าง ก. กับ ข. และเมื่อพิจารณาเฉพาะ ก. หรือเฉพาะ ข. มันก็ไม่มีสิ่งใดที่แสดงนัยของการมีอยู่ของอีกสิ่งหนึ่ง ฮูมเห็นว่าเรามีรอยประทับของการเกิดขึ้นใกล้กัน (contiguity) การมาก่อน (priority) และการเกิดขึ้นด้วยกัน (constant conjunction) แต่เราไม่มีรอยประทับเกี่ยวกับความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น (necessary connection) ระหว่างสิ่งสองสิ่งนั้น^{๒๒} ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผล (causality) ไม่ได้เป็นคุณภาพหรือสิ่งที่มีอยู่ในสิ่งที่เราเห็น แต่เป็นนิสัยในการเชื่อมโยง (habit of association) ที่เกิดขึ้นในจิตของเราจากการเห็นการเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันของเหตุการณ์ ก. และเหตุการณ์ ข. ยกตัวอย่างเช่น

สมมุติว่ามีลูกบิลเลียดสีขาวอยู่บนโต๊ะ และลูกบิลเลียดสีดำวิ่งมาชนลูกบิลเลียดสีขาว ลูกบิลเลียดสีขาวซึ่งเดิมอยู่หนึ่งจะเคลื่อนที่ โดยทั่วไปเราถือว่าการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาวเป็นผลหรือมีสาเหตุมาจากการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำที่วิ่งมาชน นี่เป็นตัวอย่างของความเป็นสาเหตุที่เราเข้าใจกัน แต่ฮูมเห็นว่าสิ่งที่เรารู้คือรอยประทับของการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำ รอยประทับของการกระทบกันของลูกบิลเลียดสีดำกับลูกบิลเลียดสีขาว และรอยประทับของการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาว กล่าวคือสิ่งที่เราสังเกตเห็นคือมีลูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่มาหาลูกบิลเลียดสีขาวและสัมผัสกัน แล้วลูกบิลเลียดสีขาวซึ่งเดิมหยุดนิ่งก็เคลื่อนที่ทันที นอกจากสิ่งเหล่านี้แล้วเราไม่ได้สังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างลูกบิลเลียดสีดำกับลูกบิลเลียดสีขาวใด ๆ ทั้งสิ้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง สิ่งที่เราเห็นคือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำที่เราถือว่าเป็นสาเหตุเกิดขึ้นก่อน และการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดทั้งสองที่เป็นสาเหตุและผลกันเกิดขึ้นใกล้เคียงต่อเนื่องกันทั้งในด้านเวลาและสถานที่ และเมื่อเราลองสังเกตการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสองลูกอื่น ๆ ที่ลูกหนึ่งเคลื่อนมากระทบอีกลูกหนึ่ง ก็จะทำให้เห็นว่าความสัมพันธ์ของมันเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับกรณีตัวอย่างที่เรายกมาเสมอทุกครั้ง ไม่ว่าจะทดสอบกี่ครั้ง สิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกันกับสาเหตุก็จะมีสัมพันธ์ที่เรารับรู้ได้กับสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกันกับผลอย่างเดิม

^{๒๒} David Hume, *An Inquiry Concerning Human Understanding and Other Writing*, p.

เสมอ ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการนำโนภาพมาเปรียบเทียบกัน ซึ่งคนธรรมดาที่ไม่ใช่นักคิดจะไม่พิจารณาทั้งสองสิ่งในลักษณะนี้

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า ลักษณะของความเป็นสาเหตุตามทัศนะของฮูมมีอยู่ ๓ ประการ คือ (๑) สาเหตุต้องเกิดขึ้นใกล้กันกับผลในแง่ของเวลาและสถานที่ (contiguity in time and place) (๒) สาเหตุต้องเกิดขึ้นก่อนผล (priority in time) และ (๓) สาเหตุต้องเกิดขึ้นด้วยกันกับผลเสมอ (constant conjunction) ซึ่งลักษณะของความเป็นสาเหตุทั้งสามประการนี้เป็นสิ่งที่เราสามารถสังเกตเห็นได้ และเป็นสิ่งที่ทำให้เราเชื่อว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล (necessary connection) ในโลกธรรมชาติ

๒.๔ ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล

เราอาจเข้าใจความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลได้ว่า “ก. เป็นสาเหตุของ ข.” หมายความว่า “ข. ต้องเกิดเพราะ ก. เกิด” และ “ข. จะไม่เกิดเว้นแต่ ก. เกิด” กล่าวคือ ระหว่าง ก. และ ข. ซึ่งเป็นสาเหตุและผล จะต้องมีความสัมพันธ์พิเศษต่อกัน นั่นคือ ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น (necessary connection) หรือเรียกสั้น ๆ ว่าความจำเป็น คำถามก็คือว่าฮูมยอมรับว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลหรือไม่?

ฮูมปฏิเสธความมีอยู่ของความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล เพราะ (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงตรรกะ (logical) (๒) มนุษย์ไม่เคยสังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล สังเกตเห็นแต่การที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอทุกครั้งเท่านั้น และ (๓) ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลเป็นสิ่งที่จิตของมนุษย์สร้างขึ้นโดยการจินตนาการ ซึ่งจะได้อธิบายทีละประเด็นดังนี้

(๑) ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงตรรกะ

ฮูมเห็นว่าความสามารถในการอ้างเหตุผลของมนุษย์มีอยู่ ๒ ลักษณะ คือ (๑) ความสามารถในการอ้างเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้ หรือบางครั้งไม่ต้องการพิสูจน์ก็สามารถเข้าใจได้ทันที การพิสูจน์ในที่นี้เทียบได้กับการพิสูจน์ทฤษฎีจากสัจพจน์ทางคณิตศาสตร์ กล่าวคือเป็นการอ้างเหตุผลจากข้ออ้างที่เป็นความจริงจำเป็นในตัวเอง มิใช่เพียงการสรุปอย่างถูกต้องตามหลักตรรกวิทยาที่เรียกกันว่า “นิรนัย” เท่านั้น (๒) ความสามารถในการอ้างเหตุผลที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความสามารถที่จะรู้ในลักษณะนี้ใช้ในเรื่องการอนุมานสาเหตุเป็นหลัก การอนุมานเป็นการสรุปที่ไม่มีความถูกต้องแบบการพิสูจน์ เพราะเป็นเพียงการคาดหวังและเชื่อว่าสิ่งที่เกิดในอนาคตจะเหมือนกับอดีตที่เคยเป็น เป็นการอนุมานจากสิ่งที่รู้แล้วไปยังสิ่งที่ยังไม่รู้ จึงไม่มีอะไรบังคับหรือผูกพันว่าอนาคตต้องเป็นอย่างไรที่คาด เนื่องจากระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วกับสิ่งที่ยังไม่เกิดแต่คาดว่าจะเกิด ไม่มีความสัมพันธ์ที่จำเป็นต่อกันแต่อย่างใดทั้งสิ้น^{๒๓}

^{๒๓} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮูม, หน้า ๔๓.

จากความสามารถในการอ้างเหตุผลของมนุษย์ ๒ อย่างข้างต้น ฮูมจึงแบ่งข้อความที่มีความหมาย ซึ่งมนุษย์อาจคิด ถาม และอ้างเหตุผลออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้คือ^{๒๔}

๑. ข้อความที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพ (Relations of Ideas)
๒. ข้อความที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริง (Matters of Fact)

ข้อความที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพ คือข้อความที่ความหมายของมันถูกกำหนดด้วยความหมายของมโนภาพที่สัมพันธ์กันในข้อความ และความหมายของมันจะคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงตราบเท่าที่มโนภาพในข้อความนั้นยังคงมีความหมายเดิม ข้อความประเภทนี้มีอยู่ ๔ แบบคือ ความคล้ายคลึงกัน ความขัดแย้งกัน การเปรียบเทียบเชิงคุณสมบัติ และการเปรียบเทียบเชิงปริมาณหรือจำนวน^{๒๕} ข้อความประเภทนี้ส่วนใหญ่ได้แก่ ข้อความทางคณิตศาสตร์ เช่น สามคูณห้าเท่ากับสิบห้า มุมภายในของสามเหลี่ยมรวมกันเข้าเท่ากับสองมุมฉาก หรือข้อความประเภทที่เรารู้ความจริงของมันได้โดยตรงทันที (intuition) โดยไม่ต้องมีการพิสูจน์ เช่น $2 + 2 = 4$, สามมากกว่าสอง, วงกลมไม่ใช่สี่เหลี่ยม เป็นต้น การปฏิเสธข้อความที่ไม่ต้องการพิสูจน์ หรือข้อความที่สามารถ “พิสูจน์” ได้เป็นสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้ เพราะจะทำให้เกิดการขัดแย้งตัวเอง เนื่องจากความหมายของข้อความประเภทนี้ขึ้นกับความหมายของมโนภาพที่กำหนดไว้แล้ว ไม่ได้ขึ้นกับข้อเท็จจริง จึงสามารถพิสูจน์หรือรู้ได้ทันทีตามความหมาย โดยไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์กับมัน กล่าวคือ เราเพียงรู้ความหมายของมโนภาพ เป็นต้นว่า มโนภาพ “สอง” “สี่” “บวก” “เท่ากับ” ว่าหมายความว่าอย่างไร เราก็จะสามารถตัดสินใจได้ว่ามโนภาพเหล่านี้เข้ากันได้หรือไม่ในความคิด ถ้าเข้ากันได้ ข้อความนั้นก็จริง ถ้าเข้ากันไม่ได้ ในความหมายว่าขัดแย้งกัน ข้อความนั้นก็เท็จ การกล่าวเช่นนี้เท่ากับบอกว่า ค่าความจริงของข้อความประเภทนี้ขึ้นอยู่กับ การเข้ากันได้หรือไม่ได้ตามหลักตรรกวิทยา ดังนั้น เกณฑ์ที่ใช้ตัดสินข้อความประเภทนี้ว่าจริงหรือเท็จ จึงใช้เกณฑ์ความสอดคล้องกันอย่างจำเป็นทางความคิด (coherence) ระหว่างมโนภาพ ข้อความประเภทนี้จัดเป็นข้อความเชิงสาธิต (demonstrative statement)^{๒๖} ความจริงของข้อความประเภทนี้เป็นความจริงจำเป็น (necessary truth) กล่าวคือการปฏิเสธข้อความประเภทนี้จะทำให้เกิดการขัดแย้งตัวเอง หรือเรียกกันภายหลังว่าความจริงวิเคราะห์ (analytic) และการรู้ความจริงชนิดนี้ไม่ต้องอาศัยประสบการณ์พิสูจน์ มันเป็นความจริงก่อนประสบการณ์ (a priori)

ส่วนข้อความที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริง เป็นข้อความที่ต่างจากข้อความที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพ เพราะข้อความประเภทนี้เราพิสูจน์ไม่ได้ ดังนั้น การปฏิเสธมันจึงไม่ถือเป็นการขัดแย้งตัวเอง และข้อความที่ปฏิเสธหรือตรงกันข้ามกับข้อความชนิดนี้ก็เป็นสิ่งที่เราอาจจินตนาการถึงมันได้ และไม่อาจพิสูจน์ว่าเป็นเท็จได้ โดยทั่วไป คำว่า “ข้อเท็จจริง” หมายถึงสิ่งหรือคุณสมบัติที่มีอยู่หรือปรากฏให้เรารับรู้และสังเกตเห็นได้ แต่คำว่า “เรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริง” ที่ฮูมใช้มิใช่ข้อเท็จจริงตามความหมายธรรมดา เพราะจะพบว่าโดยทั่วไปแล้วเขามักจะใช้หมายถึงสิ่งที่ยังไม่ปรากฏ เป็นสิ่งที่คาดหมายหรือสร้างขึ้นจากความทรงจำ และเชื่อแน่ว่ามันจะเป็นข้อเท็จจริงต่อไป ทั้งที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ว่า

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^{๒๕} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 70.

^{๒๖} Penguin Group (UK), *The Philosophy Book*, (London : Dorling Kindersley Limited, 2011), p. 151

มันจะต้องเป็นเช่นนั้นจริง ข้อความประเภนี้ ได้แก่ “พรุ้งนี้เข้าดวงอาทิตย์จะขึ้น” “น้ำย้อมไหลลงสู่ที่ต่ำ” “ถ้าปาลูกบอลถูกกระจก กระจกจะแตก” เป็นต้น ข้อความทำนองนี้เราพิสูจน์มันไม่ได้ เพราะขณะที่เราพูดคือวันนี้ การขึ้นของดวงอาทิตย์ในวันพรุ้งนี้ยังไม่เกิดขึ้น และการขึ้นของดวงอาทิตย์วันนี้ไม่ได้บอกถึงความจำเป็นของการขึ้นในวันพรุ้งนี้แต่อย่างใด และเมื่อพรุ้งนี้มาถึง มันก็กลายเป็นวันนี้ไปอีก ความจริงของข้อความที่เป็นการอนุมานเหล่านี้ไม่ใช่ความจริงจำเป็น ข้อความที่ตรงกันข้ามเช่น “ดวงอาทิตย์จะไม่ขึ้นพรุ้งนี้เช้า” เป็นสิ่งที่เราคิดและเข้าใจได้เท่ากับข้อความที่ว่ามันจะขึ้น เนื่องจากความจริงของมันไม่ได้ถูกกำหนดโดยความหมายของโมนาภาพที่ปรากฏในข้อความ ในที่นี้คือ “ดวงอาทิตย์” “การขึ้น” เหมือนกับข้อความที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างโมนาภาพ หรืออาศัยความสอดคล้องกันอย่างจำเป็นทางความคิด แต่ถูกกำหนดโดยการมีอยู่หรือเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ ในโลก ซึ่งลำพังความคิดไม่สามารถยืนยันได้ และการปฏิเสธว่าดวงอาทิตย์จะไม่ขึ้นจึงไม่ถือเป็นการขัดแย้งตัวเอง ข้อความประเภนี้จัดเป็นข้อความที่น่าจะเป็นไปได้ (probable statement)^{๒๗} ความจริงของข้อความประเภนี้ไม่มีลักษณะเหมือนข้อความประเภแรก กล่าวคือไม่ใช่ความจริงจำเป็นหรือความจริงวิเคราะห์ อาจเรียกว่าความจริงสังเคราะห์ (synthetic) และไม่อาจใช้ความคิดพิสูจน์ได้ แต่ต้องใช้ประสบการณ์ยืนยัน จึงเรียกว่าเป็นความจริงหลังประสบการณ์ (a posteriori)

จากข้อความสองประเภดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผล ไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงตรรกะแบบ $๒+๒=๔$ กล่าวคือ เมื่อเราเห็นข้อความว่าสองบวกสอง เราสามารถตอบได้อย่างไม่มีทางผิดพลาดที่ออกมาจะต้องเท่ากับสี่ นั่นคือถ้าเห็นสองบวกสองจะต้องเห็นสี่ตามมาอย่างแน่นอน แต่การที่เห็นลูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่ไปชนลูกบิลเลียดสีขาวแล้วลูกบิลเลียดสีขาวก็เคลื่อนที่ไปเสมอนั้นแตกต่างจากการที่สองบวกสองย่อมจะได้สี่ เพราะข้อสรุปอันเป็นผลตามมาจากการบวกเลขนั้นเป็นเรื่องของการสมมุติ คือเราสมมุติหลักเกณฑ์ในทางคณิตศาสตร์ขึ้นแล้วตกลงใช้ร่วมกันว่าเมื่อบวกเลขต้องบวกอย่างนั้นอย่างนั้น ความจริงที่ได้จึงไม่ต้องรอผลพิสูจน์อะไร แต่การที่เหตุการณ์ในโลกภายนอกเกิดสืบเนื่องต่อ ๆ กันนั้น แม้จะเป็นความจริงว่าเท่าที่ผ่านมาเมื่อเห็นอย่างหนึ่งจะเห็นอย่างหนึ่งตามมาเสมอ แต่ข้อมูลเหล่านี้ก็ไม่สามารถยืนยันได้ว่าจะต้องเกิดเหตุการณ์เช่นนั้นตามมาเสมอไปอย่างจำเป็นคืออย่างไม่ต้องรอการพิสูจน์ และแม้เราจะเคยเห็นเหตุการณ์ที่เคยเกิดต่อเนื่องกันเสมอ เช่น ลูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่ไปชนลูกบิลเลียดสีขาว แล้วลูกบิลเลียดสีขาวก็เคลื่อนที่ไปเสมอ ก็ไม่แน่นอนเสมอไปว่าถ้าลูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่ไปชนลูกบิลเลียดสีขาวแล้ว ลูกบิลเลียดสีขาวจะต้องเคลื่อนที่ไป เนื่องจากเราสามารถที่จะนึกถึงผลลัพธ์ได้อีกหลายทางโดยไม่เกิดความขัดแย้งในทางตรรกะใด ๆ การที่ฮูมมีทัศนะเช่นนี้ทำให้ความเป็นสาเหตุของเขาไม่อาจเป็น “ความจริงจำเป็น” (necessary truth) ซึ่งมีรากฐานมาจากการใช้เหตุผลแบบนิรนัย (deduction) ความเป็นสาเหตุเป็นเพียง “ความจริงเชิงประสบการณ์” (empirical truth) อันมีรากฐานมาจากการใช้เหตุผลแบบอุปนัย (induction) เท่านั้น^{๒๘} ด้วยเหตุนี้ ฮูมจึงสงสัยความจริงของการสรุปแบบอุปนัย เพราะถ้าสิ่งที่กำหนดให้เราอนุมานจากสิ่งที่เคยสังเกตเห็นไปสู่สิ่งที่ยังไม่เห็นคือความเคยชิน ซึ่งเป็นความเชื่อโดยสัญชาตญาณ มันก็ย่อมผิดพลาดหรือหลอกหลวงเราได้^{๒๙} ใน

^{๒๗} Ibid, p. 151.

^{๒๘} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญาในอภิปรัชญา**, (คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘๙.

^{๒๙} สมฤดี วิศทเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮูม**, หน้า ๑๔๖.

ท้ายที่สุด การที่เรามุ่งเข้าใจความเป็นสาเหตุในลักษณะนี้ได้นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าเราไม่สามารถคาดหมายอนาคตในเหตุการณ์ที่เราเชื่อว่าเกี่ยวข้องเป็นสาเหตุและผลกันได้อย่างไม่มีทางผิดพลาด

(๒) มนุษย์ไม่เคยสังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล

ฮูมพบว่ามโนภาพความเป็นสาเหตุเป็นมโนภาพเชิงซ้อน ซึ่งประกอบด้วยมโนภาพเชิงเดี่ยว ๓ อย่างคือ การเกิดขึ้นก่อนทางเวลา (temporal priority) การเกิดขึ้นใกล้กันทางอวกาศ (spatial contiguity) และความสัมพันธ์อย่างจำเป็น (necessary connection) มโนภาพเชิงเดี่ยวสองอย่างแรกมาจากรอยประทับ กล่าวคือ เรามีประสบการณ์กับลำดับเวลาระหว่างเหตุการณ์ทั้งหลายและมีประสบการณ์กับตำแหน่งทางอวกาศสัมผัสได้ ส่วนมโนภาพเชิงเดี่ยวอย่างสุดท้าย ฮูมอ้างว่าไม่ได้มาจากประสบการณ์ เพราะความจำเป็นเป็นสิ่งที่สังเกตไม่ได้^{๓๐} เช่น ในขณะที่มองดูลูกบิลเลียดสีดากับลูกบิลเลียดสีขาวกระทบกัน เราประสบกับการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ทางอวกาศและเวลาระหว่างลูกบิลเลียด แต่เราไม่ได้สังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น อย่างมากที่สุดสิ่งที่เรามีประสบการณ์ได้ก็คือ การเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันของเหตุการณ์ประเภทเดียวกัน เราอาจเรียกการเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันแบบนี้ว่า การเกิดขึ้นด้วยกันอย่างสม่ำเสมอของเหตุการณ์ (constant conjunctions of events) ไม่มีรอยประทับจากผัสสะใด ๆ ที่จะสามารถเป็นที่มาของความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น เรามองไม่เห็นว่ามีพันธะผูกพันอันใดที่จะเป็นซีเมนต์เชื่อมเหตุการณ์อย่างหนึ่ง (สาเหตุ) เข้ากับเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่ง (ผล) เราเห็นแต่เหตุการณ์หนึ่งกับอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปเท่านั้น^{๓๑} ถ้าอย่างนั้นมโนภาพความสัมพันธ์อย่างจำเป็นของเรามาจากไหน ฮูมตอบว่าการสังเกตการเกิดขึ้นด้วยกันอย่างสม่ำเสมอของเหตุการณ์สองประเภทได้ก่อให้เกิดนิสัยทางใจหรือแนวโน้มทางจิตวิทยาขึ้นมา กล่าวคือ ทำให้มีการคาดหวังว่าความสม่ำเสมอเช่นนี้จะเกิดขึ้นเรื่อยไป ยกตัวอย่างเช่น ในอดีตที่ผ่านมาเราจะสังเกตเห็นว่าทุกเช้าดวงอาทิตย์จะขึ้นทางทิศตะวันออก เราจึงมีความคาดหวังว่าพรุ่งนี้มันจะขึ้นทางทิศตะวันออกอีก เราไม่เคยสังเกตเห็นความจำเป็นที่ดวงอาทิตย์จะต้องขึ้นทางทิศตะวันออกเลย ดังนั้นความจำเป็นจึงเป็นลักษณะของจิตมนุษย์ซึ่งถูกถ่ายทอดเข้าไปในโลกของเหตุการณ์โดยไม่รู้ตัว ความจำเป็นที่ถือว่าเป็นคุณสมบัติของการเกิดขึ้นด้วยกันอย่างสม่ำเสมอของเหตุการณ์เป็นแต่เพียงการเสริมเข้ามาทางจิตวิทยาเท่านั้น ดังที่ฮูมกล่าวว่า

“มโนภาพความจำเป็นเกิดขึ้นมาจากรอยประทับบางอย่าง แต่ไม่มีรอยประทับใด ๆ ที่พามาโดยผัสสะของเราที่จะสามารถให้กำเนิดแก่นมโนภาพดังกล่าวได้ เพราะฉะนั้นมันจะต้องมาจากรอยประทับภายในหรือรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ ไม่มีรอยประทับภายในใด ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติของเราในขณะนั้นนอกเหนือไปจากนิสัย... ในการที่จะดำเนินจากวัตถุอันหนึ่งไปสู่มโนภาพของสิ่งที่ตามมาตามปกติของมัน นี่คือการสังเกตของความจำเป็น โดยทั้งหมดแล้วความจำเป็นเป็นบางสิ่งบางอย่างที่มีอยู่ในจิตไม่ใช่ในวัตถุ”^{๓๒}

เราไม่เคยพบคุณสมบัติหรือความสัมพันธ์ชนิดใดที่อาจจัดเป็น “ความจำเป็น” ระหว่างสิ่งสองสิ่งเลย นี่หมายความว่าเราไม่สามารถสืบทอดกลับไปหารอยประทับเชิงเดี่ยวที่สมนัยกับมโนภาพนี้ใน

^{๓๐} David Hume, *An Inquiry Concerning Human Understanding and Other Writing*, p. 68.

^{๓๑} James B. Wilbur and Harold J. Allen, *The Worlds of Hume and Kant*, pp. 27-28.

^{๓๒} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 165.

ประสบการณ์ได้ ถ้าเช่นนั้น คำว่า “ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น” เป็นคำที่ไร้ความหมายใช่หรือไม่ เรื่องนี้ฮูมเห็นว่า คำ ๆ หนึ่งอาจมีหรือไม่มี ความหมายก็ได้ แต่คำที่มีความหมายเป็นคำที่เขาต้องการ เขาเชื่อว่าเมื่อเรากล่าวคำว่าคำ ๆ หนึ่งมีความหมาย เช่น “ไฟ” นั้นแสดงว่ามีการรับรู้บางอย่างขึ้นในใจของเรา และอะไรก็ตามที่เราารู้ เขาเรียกมันว่า มโนภาพ ในทัศนะของเขา คำที่มีความหมายทุกคำต้องสัมพันธ์กับมโนภาพได้ ในลักษณะที่ว่าสามารถสร้างมโนภาพที่เรารับรู้ขึ้นในใจได้ และมโนภาพก็สามารถแสดงออกมาในรูปของคำได้ นี่หมายความว่าคำอาจไม่มีความหมายได้ แต่มโนภาพทุกมโนภาพต้องมีความหมาย มโนภาพที่ไม่มีความหมายเกิดขึ้นไม่ได้ ใครที่คิดว่าเราสามารถมีมโนภาพที่ไม่มีความหมายได้ เขากำลังเข้าใจผิด อาจกล่าวได้ว่าความหมายของคำคือ ความสามารถที่จะมีมโนภาพได้^{๓๓} สำหรับฮูมคำที่มีความหมายอาจแบ่งออกได้เป็น ๑ ชนิด คือหนึ่ง คำที่นิยามได้ด้วยคำอื่นที่มีความหมาย และสอง คำที่ไม่อาจนิยามได้ด้วยคำอื่น แต่ต้องนิยามโดยชี้ไปที่ตัวอย่างที่มีอยู่ในประสบการณ์แทน จะอย่างไรก็ตาม คำที่มีความหมายทุกคำที่เราสามารถนิยามได้ด้วยคำอื่นที่มีความหมายนั้น ในที่สุดจะต้องลงเอยด้วยคำนิยามชนิดที่เป็นการชี้ไปที่ตัวอย่างเสมอ ดังนั้น กระบวนการทดสอบความหมายของคำที่แท้จริงแล้วจึงกล่าวได้ว่ามีพื้นฐานอยู่กับการนิยามแบบหลัง ถ้าหากเราไม่สามารถหาคำใดกลับไปหาคำนิยามประเภทนี้ได้ ก็ต้องถือว่าคำนั้นจริง ๆ แล้วไม่มีความหมาย เพราะขาดพื้นฐานทางประสบการณ์ นี่แสดงว่าสิ่งที่มีความหมายแรกของคำ คือการรับรู้ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่มีอยู่ในประสบการณ์ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ประสบการณ์เป็นที่มาและเกณฑ์ตัดสินความหมายของคำทั้งหมด^{๓๔}

เมื่อฮูมมีเกณฑ์ตัดสินความหมายของคำในลักษณะนี้ ทำให้เขาปฏิเสธความหมายของคำว่า “ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น” ว่าเป็นคำที่ไม่มีความหมาย เนื่องจากไม่มีมนุษย์คนใดที่เคยมีประสบการณ์ทางผัสสะโดยตรงกับสิ่งที่เรียกว่าความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นได้ หากมนุษย์ไม่มีผัสสะกับความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นได้ก็ทำให้ไม่สามารถเกิดเป็นมโนภาพภายในจิตได้ และเมื่อเราพูดคำว่าความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นนี้ออกมาจึงทำให้มนุษย์ไม่อาจมีมโนภาพนั้นได้ และไม่สามารถอธิบายให้มีความหมายได้ ดังที่ฮูมกล่าวว่าเมื่อใดก็ตามที่เราสงสัยว่ามโนภาพที่สัมพันธ์กับคำ ๆ หนึ่งมีความหมายอย่างแท้จริงหรือไม่ ให้เราตั้งคำถามว่ามโนภาพที่เราคิดมีความหมายนั้นถือกำเนิดมาจากรอยประทับใด ดังนั้น ในแง่ของการให้ความหมายของความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นจึงเป็นสิ่งที่ฮูมปฏิเสธว่าไม่มีอยู่จริง เพราะไม่สามารถให้ความหมายที่ชัดเจนหรือให้ความหมายที่ทำให้เกิดมโนภาพของความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นภายในจิตได้ นั่นเท่ากับว่าไม่มีมนุษย์ที่มีมโนภาพความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นนี้ที่เกิดขึ้นมาจากประสบการณ์ แต่การที่มนุษย์ใช้คำว่าความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นอย่างมีความหมายนั้นเนื่องจากมนุษย์มีประสบการณ์กับปรากฏการณ์ที่คล้ายคลึงกับปรากฏการณ์ที่ตนเคยเห็นมาในครั้งก่อนทำให้เข้าใจว่าปรากฏการณ์นี้จัดอยู่ในประเภทเดียวกันกับปรากฏการณ์ก่อนหน้านี้ จึงเข้าใจว่าคำว่าความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นเป็นคำที่มีความหมาย แต่ฮูมเห็นว่าแท้จริงแล้วคำนี้เป็นคำที่ไม่สามารถนิยามความหมายได้

^{๓๓} สมฤดี วิศทเวทย์, *ทฤษฎีความรู้ของฮูม*, หน้า ๑๓.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

เลย ดังนั้น คำว่า “ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น” จึงไม่มีความหมาย เพราะเราไม่อาจรู้มันได้ นี่แสดงว่าฮูมได้ปฏิเสธความมีอยู่จริงของความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล^{๓๕}

ฮูมเห็นว่า เมื่อเราสังเกตเห็นเหตุการณ์ต่อเนื่องชุดหนึ่งที่เราเรียกว่าความเป็นสาเหตุ สิ่งที่เราสามารถสังเกตเห็นได้ก็คือ เหตุการณ์หนึ่งกับอีกเหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันไปเท่านั้น และทุกครั้งเมื่อเห็นเหตุการณ์หนึ่งเกิด ก็จะมีอีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดตามมาเสมอ ส่วนความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นที่ผูกโยงเหตุการณ์เหล่านั้นเข้าด้วยกันเป็นสิ่งที่เราไม่อาจสังเกตเห็นได้โดยตรง และแม้ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลที่เราเชื่อว่ามีอยู่จริงในธรรมชาติ ยังเป็นสิ่งที่เราไม่อาจสังเกตเห็นได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า แล้วพระเจ้า (God) ที่คนเราเชื่อกันว่ามีอยู่ภายนอกธรรมชาติและเป็นผู้ทำหน้าที่เชื่อมโยงเหตุการณ์ทั้งหลายเข้าด้วยกันให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ จะเป็นสิ่งที่สังเกตเห็นได้โดยตรงได้อย่างไร เพราะเป็นสิ่งที่อยู่เกินขอบเขตความรู้หรือประสาทสัมผัสทั้งห้าของมนุษย์ที่จะสังเกตเห็นได้^{๓๖} เราสังเกตเห็นได้แต่เพียงความสืบเนื่องของเหตุการณ์ (succession of events) เท่านั้น นอกจากสิ่งเหล่านี้แล้วเราไม่สังเกตเห็นอะไรทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์อย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลหรือพระเจ้าที่อยู่เบื้องหลังความเป็นสาเหตุของสิ่งต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติ

(๓) ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลเป็นผลงานของจิตโดยการจินตนาการ

เมื่อมนุษย์ไม่เห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลของสิ่งต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติ ทำให้มนุษย์จึงคิดว่าเมื่อมีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วจะมีอีกสิ่งหนึ่งตามมาเสมอ เรื่องนี้ฮูมเห็นว่าการที่เราได้สังเกตเห็นสิ่งหลายสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกันเกิดขึ้นก่อน และเห็นว่ามีสิ่งที่อยู่ในอีกประเภทหนึ่งเกิดตามมาในเวลาและสถานที่ใกล้เคียงกันในลักษณะเดิมทุกครั้งเป็นประจำ ทำให้เราจำความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันหลายครั้งระหว่างสิ่งสองสิ่งได้ รวมทั้งจำโนภาพของสิ่งที่เกิดก่อนและสิ่งที่เกิดตามมา และเคยชินกับการที่มีโนภาพหนึ่งแล้วจะมีอีกโนภาพหนึ่งตามมา ดังนั้น ถึงแม้ว่าสิ่งที่เกิดก่อนกับสิ่งที่เกิดหลังจะเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน เป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันได้ แต่การที่เราเคยชินกับการเห็นมันมาใกล้เคียงกันหรือตามกันมาเสมอทุกครั้ง และไม่เคยเห็นมันเป็นอย่างอื่น ลักษณะเช่นนี้จึงก่อให้เกิดความรู้สึบบางอย่างขึ้นในจิตตามทฤษฎีการเชื่อมโยงมโนภาพ (association of ideas) กล่าวคือ เราจะจินตนาการเอาสิ่งที่เห็นขณะนี้โยงเข้ากับสิ่งที่จำได้ว่าเคยเห็นมาด้วยกันหรือตามมาเสมอ ทั้งที่ขณะนี้จริงๆ เรายังไม่เห็นมัน เช่น ถ้าเราเคยเห็นลูกบิลเลียดลูกหนึ่งวิ่งมาชนอีกลูกหนึ่ง และลูกที่ถูกชนเคลื่อนที่ ทุกครั้งที่เราเห็นจะเป็นเช่นนี้เสมอ ไม่เคยเป็นอย่างอื่น เมื่อเห็นบอยเข้าเราย่อมจำได้ และเมื่อใดก็ตามถ้าเราเห็นลูกบิลเลียดลูกหนึ่งวิ่งมาหาอีกลูกหนึ่ง เราจะอนุมานต่อไปทันทีโดยไม่ลังเลว่าลูกที่สองจะถูกชนและเคลื่อนที่ต่อ การสรุปของเราเกิดขึ้นก่อนจะเห็นลูกที่สองเคลื่อนที่ เราเชื่อมโยงสิ่งที่เห็นขณะนี้กับสิ่งที่จำได้ว่าเคยเห็นเป็นประจำ การเชื่อมโยงนี้เป็นความรู้สึกที่จิตไม่อาจฝืนได้จากการมีประสบการณ์ซ้ำ ๆ กันในอดีตจน

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน พระอธิการกิตติ ธีรรักษา, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการปฏิเสธความสัมพันธ์ของความเป็นสาเหตุและเป็นผลของเดวิด ฮูม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓), หน้า ๕๒.

^{๓๖} David Hume, *An Inquiry Concerning Human Understanding and Other Writing*, pp. 66-67.

เคยชิน^{๓๓๗} ความรู้สึกที่จิตถูกบังคับให้เชื่อมโยงสิ่งหนึ่ง (สาเหตุ) เข้ากับอีกสิ่งหนึ่ง (ผล) นี่เป็นความรู้สึกภายในใจที่เรารับรู้ได้โดยตรงเหมือนความรู้สึกอื่น ๆ เช่น รัก เกลียด โกรธ แต่ความรู้สึกนี้เป็นรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ เป็นสิ่งเดียวกับรอยประทับภายใน เป็นการที่จิตถูกกำหนดให้นึกถึงมโนภาพที่เคยเห็นตามสิ่งหนึ่งมาเสมอในอดีต โดยที่ขณะนั้นจิตไม่ได้รับรู้ข้อมูลที่ตามมาจริงๆ และความรู้สึกหรือรอยประทับใหม่นี้เองที่เป็นต้นกำเนิดแท้จริงของมโนภาพความจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล ซึ่งบางครั้งฮูมก็ใช้ชื่ออื่นเรียกมันและถือว่ามีความหมายเดียวกัน เช่นเรียกว่า มโนภาพพลัง (power) อำนาจ (force) ความมีประสิทธิภาพ (efficacy) หรือการกระทำ (agency) เป็นต้น^{๓๓๘}

เมื่อฮูมพูดว่าจิตรู้สึกถึง “ความจำเป็น” ที่จะต้องคิดถึงสิ่งที่เคยเห็นว่าตามสิ่งแรกมาเสมออย่างไม่มีอาจฝืนได้นี้ เราต้องเข้าใจว่าความรู้สึกที่ว่านี้ไม่ใช่รอยประทับที่เป็นการสังเกตรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลทางผัสสะ เพราะถ้าเป็นอย่างนั้น ก็แปลว่าเราสามารถสังเกตรู้ความจำเป็นนี้ได้โดยตรง แต่ความรู้สึกจำเป็นนี้เป็นเพียงความรู้สึกพิเศษที่เกิดขึ้นในใจตามมโนภาพที่เรียกว่าสาเหตุเท่านั้น หรือเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นพร้อมกับมโนภาพที่เรียกว่าผล เป็นมโนภาพพิเศษที่เราเพิ่มให้แก่เหตุการณ์ ๒ เหตุการณ์ที่มีความสัมพันธ์เป็นสาเหตุและผลตามนัยปรัชญา หรือเป็นการกำหนดลักษณะความสัมพันธ์ให้แก่ปรากฏการณ์ทั้งสองนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้น มันจึงไม่ใช่รอยประทับหรือมโนภาพกับสิ่งหรือปรากฏการณ์ หมายความว่ารอยประทับที่เป็นที่มาของมโนภาพความจำเป็นไม่ใช่รอยประทับที่เกิดจากผัสสะ (impression of sensation) แต่เป็นรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ (impression of reflection) คือเป็นปฏิกิริยาที่จิตกระทำการโต้ตอบข้อมูลภายนอก การมีรอยประทับกับสิ่งแรกหรือสิ่งที่เรียกว่าสาเหตุเป็นเงื่อนไขที่กำหนดให้จิตเกิดแนวโน้มที่จะนึกถึงมโนภาพที่เคยตามสิ่งนี้มาเป็นประจำ ซึ่งแนวโน้มนี้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติ เหมือนกับการเดินเครื่องทำงานของเครื่องจักรทันทีที่มีคนกดปุ่มใส่ข้อมูลเข้าไปในเครื่อง ดังนั้น มโนภาพความจำเป็นไม่ใช่ภาพเหมือนของสิ่งภายนอกที่เราสามารถสังเกตรู้ได้ แต่เป็นภาพจำลองการกระทำของจิตหรือแนวโน้มในใจดังกล่าว และด้วยเหตุนี้ มันจึงไม่ใช่ภาพจำลองความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ภายนอกแต่อย่างใด แต่เป็นเรื่องทางจิตวิทยาล้วนๆ^{๓๓๙} ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า มโนภาพความจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลมิใช่มโนภาพที่มาจากรอยประทับที่เกิดจากผัสสะ แต่เป็นมโนภาพที่มาจากกระทำการกระทำของจิตหรือจินตนาการของเรา ดังที่ฮูมกล่าวว่า “เมื่อเราพูดว่า สิ่งหนึ่งสัมพันธ์กับสิ่งอีกสิ่งหนึ่ง เราหมายความว่า มันสัมพันธ์กันในการคิดของเรา... ตามทัศนะของฮูม สิ่งทั้งหลายไม่ได้สัมพันธ์กันอย่างจำเป็น แต่มโนภาพทั้งหลายสัมพันธ์กันในชีวิตของเราโดยการเชื่อมโยง การเชื่อมโยงเป็นผลมาจากการทำซ้ำๆ นิสัย หรือความเคยชิน”^{๓๔๐}

ฮูมเน้นว่าการเชื่อมโยงหรือการคาดหวังว่าเหตุการณ์อย่างหนึ่งจะต้องเกิดขึ้นหลังเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งไม่ได้มาจากตัวเหตุการณ์เอง แต่มาจากความเคยชิน ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการเชื่อมโยงมโนภาพ ทฤษฎีการเชื่อมโยงมโนภาพเป็นกฎสากลกฎเดียวที่สามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ภายในใจทุกอย่างได้

^{๓๓๗} สมฤดี วิศทเวทย์, *ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์*, หน้า ๑๑๓.

^{๓๓๘} David Hume, *An Inquiry Concerning Human Understanding and Other Writing*, p. 58., David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 157.

^{๓๓๙} สมฤดี วิศทเวทย์, *ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์*, หน้า ๑๑๔.

^{๓๔๐} Frank Thilly. *A History of philosophy*. (Cornell University : Printed at Mehra offset press, 1993), p 352.

เช่นเดียวกับการที่กฎแรงโน้มถ่วงสากล (law of gravitation) ของนิวตันสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทุกอย่างในจักรวาลได้ ฮูมกล่าวว่า “กฎนี้มีลักษณะเหมือนแรงดึงดูดที่เราจะพบได้ว่ามันให้ผลอันเลอเลิศในการอธิบายโลกภายในใจ เหมือนกับที่กฎแรงดึงดูดมีผลต่อการอธิบายโลกธรรมชาติ... ผลของมันเป็นสิ่งที่สังเกตได้ทุกหนทุกแห่ง แต่สาเหตุของมันเป็นเรื่องที่ไม่มีทางรู้ได้ และต้องยกให้เป็นลักษณะดั้งเดิมของธรรมชาติมนุษย์”^{๔๑} ฮูมใช้กฎนี้อธิบายปัญหาเกือบทั้งหมดในปรัชญาของเขา ซึ่งบางครั้งก็ทำให้ดูเหมือนว่าหนังสือของเขากำลังกล่าวถึงทฤษฎีทางจิตวิทยา ฮูมยืนยันว่าความรู้ของมนุษย์ขึ้นกับกฎเกณฑ์นี้เพียงประการเดียวเท่านั้น มันเป็นสิ่งเดียวที่เชื่อมโยงการรับรู้ของมนุษย์เข้ากับสิ่งต่างๆ ในจักรวาล มันจึงเปรียบเสมือนเป็น “ตัวประสานจักรวาล” หรือ “ซีเมนต์เชื่อมจักรวาล” (the cement of the universe) อย่างแท้จริง คือเราสามารถเปรียบเทียบการรับรู้ทั้งหมดในใจของมนุษย์ ซึ่งโดยธรรมชาติของมันแล้วต่างก็เป็นอิสระและแยกออกจากกันได้เหมือนกับก้อนอิฐแต่ละก้อนที่สามารถแยกอยู่ตามลำพัง ไม่ต้องอาศัยก้อนอิฐก้อนอื่นๆ แต่เมื่อเรานำก้อนอิฐเหล่านี้มาเป็นวัสดุเพื่อสร้างเป็นบ้าน คอนโด หรือห้างสรรพสินค้า เราจะนำมันมากองรวมกันเฉย ๆ ไม่ได้ จำเป็นต้องมีปูนซีเมนต์ยึดอิฐทั้งหลายเหล่านี้ให้เกาะติดเป็นบ้าน คอนโด หรือห้างสรรพสินค้า แม้ในเรื่องของการรับรู้ก็เช่นกัน ถ้าเราจะเชื่อมโยงการรับรู้แต่ละครั้งที่ เป็นอิสระเข้าเป็นความรู้ใหม่ เราจำเป็นต้องมีบางสิ่งเป็นตัวสร้างความเป็นเอกภาพให้กับมัน และสิ่งนั้นก็คือกฎการเชื่อมโยง ดังนั้น ฮูมจึงเรียกมันว่าตัวประสานจักรวาล

กฎการเชื่อมโยงมีอยู่ ๓ กฎ ซึ่งบางทีฮูมเรียกว่าคุณสมบัติในการเชื่อมโยง ได้แก่^{๔๒}

๑. ความคล้ายคลึงกัน (resemblance)
๒. ความต่อเนื่องกันในแง่ของเวลาหรือสถานที่ (contiguity in time or place)
๓. ความเป็นสาเหตุและผล (cause-effect)

คุณสมบัติทั้งสามประการนี้เป็นความสัมพันธ์ที่เราสังเกตเห็นได้ในประสบการณ์ คือเมื่อใดที่เราเห็นสิ่งสองสิ่งมีความสัมพันธ์กันในบางลักษณะข้างต้น จิตของเราจะทำการเชื่อมโยงการรับรู้ที่ต่างเป็นอิสระแยกกันอยู่เข้าด้วยกันทันทีตามธรรมชาติ และทุกครั้งจะเชื่อมโยงในลักษณะเดิมเสมอไม่เปลี่ยนแปลง คล้ายเครื่องจักรที่เมื่อเริ่มกดปุ่มทำงาน ก็จะได้เดินตามกลไกที่ตั้งไว้ทันที

ความสัมพันธ์สามประการดังกล่าวนี้ถือเป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ (natural relation) เนื่องจากจิตของเราจะเชื่อมโยงการรับรู้ที่กำลังมีกับมโนภาพที่มีคุณสมบัติหนึ่งในสามนี้ทันที ถ้าหากว่ามโนภาพดังกล่าวที่เราเคยรับรู้มาก่อนแล้ว ยกตัวอย่างเช่น ขณะที่เราเห็นรูปภาพของใครคนหนึ่ง ถ้าเราเคยรู้จักหรือเคยเห็นเขามาก่อน เราจะต้องนึกถึงเจ้าของรูปภาพขึ้นมาทันที นี่คือการเชื่อมโยงโดยอาศัยความคล้ายคลึงกัน เมื่อเราเห็นฟ้าแลบ เราจะต้องนึกถึงฟ้าร้อง นี่คือการเชื่อมโยงโดยอาศัยความต่อเนื่องกันในแง่ของเวลาหรือสถานที่ เมื่อเราเห็นควันไฟ เราจะต้องนึกถึงไฟ หรือเมื่อเรากำลังนึกถึงบาดแผล เราจะต้องนึกถึงความเจ็บปวดที่เป็นผลของมันตามมาด้วยเสมอ นี่คือการเชื่อมโยงโดยอาศัยความเป็นสาเหตุและผล

^{๔๑} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, pp. 12-13

^{๔๒} David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding and Other Writings*, p. 20., David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 11.

(cause-effect) มันเป็นการเชื่อมโยงที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติ และมนุษย์ไม่อาจฝืนได้ ในบรรดาคุณสมบัติเหล่านี้ ความเป็นสาเหตุและผลมีอิทธิพลต่อจินตนาการของมนุษย์มากที่สุด

เราอาจสงสัยว่าเมื่อสมมติว่าทฤษฎีการเชื่อมโยงมโนภาพเป็นทฤษฎีสากลที่มีคุณค่า เช่นเดียวกับกฎแรงดึงดูดของนิวตัน ในแง่ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทุกอย่างในใจของมนุษย์ได้ ก็หมายความว่าเขายอมรับและให้ความสำคัญกับจินตนาการของมนุษย์ เหมือนเป็นสิ่งสูงสุดที่ตัดสินความคิดปรัชญาระบบต่าง ๆ แต่ทำไมเขาจึงปฏิเสธจินตนาการของนักปรัชญาสมัยโบราณและสมัยใหม่ และกล่าวว่าจินตนาการของคนเหล่านี้เป็นความเชื่อที่ผิด เรื่องนี้สมมติได้ออกตัวไว้ก่อนโดยแยกจินตนาการออกเป็น ๒ ประเภทคือ ๑) จินตนาการที่เป็นหลักสากล และมนุษย์ขัดแย้งไม่ได้ เช่น การอนุมานจากสาเหตุไปหาผล หรือจากผลมาหาสาเหตุ จินตนาการประเภทนี้เป็นพื้นฐานของความคิดและการกระทำทั้งมวลของมนุษย์ เป็นจินตนาการที่มีประโยชน์จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถ้ามนุษย์ขาดมัน มนุษย์จะต้องเดินไปสู่ความหายนะ และ ๒) จินตนาการที่ไม่ใช่หลักสากล มนุษย์สามารถหลีกเลี่ยงได้ ฝืนได้ และเป็นจินตนาการที่ไม่มีความจำเป็นหรือประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จินตนาการประเภทนี้จะเกิดขึ้นในใจของคนที่มีจิตใจอ่อนแอเท่านั้น และเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับจินตนาการประเภทแรก^{๔๓}

ถ้าเราพิจารณาทฤษฎีการเชื่อมโยงมโนภาพโดยเฉพาะกฎข้อที่สามคือความเป็นสาเหตุและผล (cause-effect) จะเห็นว่าหัวใจของมันอยู่ที่ความเคยชินของจิตต่อมโนภาพที่จิตจำได้ว่าเคยเห็นเกิดตามสิ่ง que เห็นขณะนั้นมาเสมอทุกครั้ง แต่ถ้าจิตยังไม่มี ความเคยชินกับความต่อเนื่องของเหตุการณ์ จิตก็จะยังไม่เชื่อมโยงสิ่งที่เห็นขณะนั้นเข้ากับมโนภาพที่จำได้ว่าเคยเห็นตามกันมาเสมอ กล่าวคือ การที่เราจะตัดสินว่า สิ่งสองสิ่งมีความสัมพันธ์เป็นสาเหตุและผลกันนั้น มันจะต้องมีองค์ประกอบ ๔ อย่างด้วยกันคือ^{๔๔}

๑. รอยประทับที่เกิดจากผัสสะที่ปรากฏต่อเราในขณะนั้น เช่น การเห็นลูกบิลเลียดลูกหนึ่ง กำลังวิ่งมาหาอีกลูกหนึ่ง

๒. การอนุมานความเป็นสาเหตุและผล หรือการที่จิตโยงรอยประทับที่ปรากฏเข้ากับมโนภาพที่จำได้ว่าเคยเห็นเกิดตามรอยประทับนั้นมาเสมอ เช่น เมื่อเราเห็นลูกบิลเลียดลูกหนึ่งกำลังวิ่งมาหาอีกลูกหนึ่ง ก็จะอนุมานในใจทันทีว่าลูกบิลเลียดลูกที่สองจะถูกชนและจะเคลื่อนที่อย่างที่เคยเห็นมาในอดีต คือสรุปว่าจะต้องมีผลคือการเคลื่อนที่ของลูกที่ถูกชนเกิดขึ้นเมื่อมีสาเหตุคือการเคลื่อนที่ของลูกที่กำลังวิ่งมาจะชน

๓. มโนภาพที่สัมพันธ์กับรอยประทับ คือมโนภาพที่คิดว่าจะเกิดตามมาเสมอทุกครั้ง ในกรณีนี้คือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดที่ถูกชนที่เราอนุมานว่าเป็นผล

๔. ความเชื่อมั่นว่ามโนภาพที่เคยเกิดตามรอยประทับมาเสมอทุกครั้งจะต้องเกิดอีก

เมื่อเราพิจารณาองค์ประกอบทั้งสองคือการอนุมานความเป็นสาเหตุและผล จะเห็นว่าหัวใจของมันอยู่ที่ความเคยชินของจิตต่อมโนภาพที่จิตจำได้ว่าเคยเห็นตามรอยประทับที่ปรากฏมาเสมอทุกครั้ง ถ้าจะวิเคราะห์การอนุมานนี้อาจแยกมันออกได้เป็น ๒ ประเด็น คือ ๑) ประเด็นเรื่องการเชื่อมโยงรอย

^{๔๓} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 225.

^{๔๔} สมฤดี วิศทเวทย์, *ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์*, หน้า ๑๑๖.

ประทับที่รับรู้ขณะนั้นเข้ากับมโนภาพที่จำได้ว่าเคยเห็นตามกันมาทุกครั้งในอดีต และ ๒) ประเด็นเรื่องความรู้สึกของจิตที่มีแนวโน้มที่จะต้องคิดถึงมโนภาพที่ผูกพันกับรอยประทับที่ปรากฏขณะนั้น ทั้งสองประเด็นนี้แม้จะแยกออกจากกันได้ แต่สุดท้ายก็ต้องทำให้มันเป็นสิ่งเดียวกันในที่สุด เพราะถ้าเป็นสองสิ่งต่างหากจากกันจะทำให้เกิดปัญหาว่าอะไรคือที่มาของมโนภาพความจำเป็นกันแน่ ถ้าให้การเชื่อมโยงรอยประทับกับมโนภาพเป็นที่มา ก็จะผิดหลักประสบการณ์นิยมของเขา เพราะการเชื่อมโยงนี้ไม่ใช่รอยประทับที่เกิดจากผัสสะ และมีธรรมชาติตรงกันข้ามกับรอยประทับชนิดนี้ แต่ถ้าเลือกความรู้สึกที่เป็นแนวโน้มในใจแทน ก็เกิดปัญหาว่าจะอธิบายการกระทำของจิตที่เชื่อมโยงสาเหตุกับผลอย่างไร ด้วยเหตุนี้จึงต้องถือว่าจริงๆ แล้วมันคือสิ่งเดียวกัน การยอมรับเช่นนี้ ช่วยให้สามารถอธิบายมโนภาพความจำเป็นได้โดยไม่ขัดกับสิ่งที่เขากล่าวตอนต้นที่ว่า เราไม่สามารถมีรอยประทับประเภทที่เกิดจากผัสสะกับความจำเป็นได้ มโนภาพความจำเป็นมีอยู่แต่ในจิต ไม่ใช่มีอยู่ในวัตถุภายนอก เหมือนกับคุณสมบัติของวัตถุที่ไม่ได้มีอยู่จริงในวัตถุ แต่ขึ้นกับใจของเรา และการที่พูดบอกว่าความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลจะไม่เกิดจนกว่าเราจะรู้สึกถึงความจำเป็นที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ ก็เท่ากับเขายอมรับว่าเราไม่เคยรับรู้ “สาเหตุ” ที่เป็นอิสระไม่ขึ้นกับความคิดของมนุษย์ เรายืนยันได้แต่ความสัมพันธ์ที่เราารู้สึกเมื่อเรียกสิ่งหนึ่งว่าสาเหตุหรือผลเท่านั้น^{๔๕}

องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งในการอนุมานความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่ยังไม่ได้อธิบายคือ ความเชื่อมั่นว่ามโนภาพที่เคยเกิดตามมาเสมอจะต้องเกิดอีกแน่นอน ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดที่ยกเป็นตัวอย่าง ความเคยชินทำให้เราจินตนาการล่วงหน้าว่าลูกที่อยู่นิ่งจะถูกชนและเคลื่อนที่ออกไป ซึ่งเป็นผลจากการที่ลูกแรกเคลื่อนที่มาชน ทั้งที่เรายังไม่เห็นมันถูกกระทบและเคลื่อนที่ สวมคิดที่เราไม่เพียงคาดการณล่วงหน้าเท่านั้น แต่เรายังเชื่อมั่นว่ามันจะต้องเคลื่อนแน่ ๆ สวมเห็นว่าความเชื่อไม่ใช่การเพิ่มมโนภาพใหม่ให้แก่มโนภาพที่เรา กำลังคิดถึง เพราะเวลาที่เรากำลังคิดถึงสิ่งใด เราได้คิดถึงคุณสมบัติทั้งหมดของมันรวมทั้งความมีอยู่ของมันด้วย ไม่ว่าเราจะเชื่อหรือไม่เชื่อว่ามันมีอยู่ก็ตาม ดังนั้น การคิดถึงสิ่งหนึ่งก็คือการคิดว่ามันมีอยู่ ด้วยเหตุนี้มโนภาพที่เรามีเมื่อคิดถึงสิ่งหนึ่งกับเมื่อเชื่อว่าสิ่งนั้นมีอยู่จึงไม่ได้มีอะไรเพิ่มขึ้นหรือลดลงแต่อย่างใด นอกจากนี้ หากความเชื่อเป็นมโนภาพที่จิตเพิ่มให้แก่สิ่งที่คิดถึง การเพิ่มก็เป็นเหมือนการผสมผสานมโนภาพทั้งสองเข้าด้วยกัน และผู้ทำการผสมผสานก็ต้องเป็นจิต แต่ถ้าจิตเป็นผู้กระทำ เราก็น่าจะมีโอกาสเลือกเชื่อหรือเลือกเพิ่มมโนภาพใดก็ได้ตามใจชอบ แต่ในความเป็นจริงแล้วจะเห็นว่าเราไม่ได้เลือกที่จะเชื่อ ความเชื่อเป็นสิ่งที่เราไม่อาจบังคับหรือฝืนได้ เราไม่มีโอกาสที่จะฝืน ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่เรารู้ว่าลูกบิลเลียดที่ถูกชนจะต้องเคลื่อนที่ ทั้งที่เรายังไม่เห็นมันเคลื่อน เราเชื่อว่ามันจะต้องเป็นเช่นนั้นทุกครั้ง ปฏิเสธว่าไม่เชื่อไม่ได้เลย

ความเชื่อเป็นความรู้สึกพิเศษที่เกิดจากความเคยชิน เราไม่สามารถพิสูจน์ด้วยเหตุผลหรือประสบการณ์ เราโยงอดีตกับอนาคตเข้าหาผู้ใช้เพราะประสบการณ์หรือเหตุผลใด ๆ แต่จากความเคยชิน สวมกล่าวว่า “การสมมุติว่าอนาคตจะเหมือนอดีตนั้นมิได้เกิดจากเหตุผลใด ๆ แต่เกิดจากนิสัยเท่านั้น นิสัยทำให้เราคาดว่าสิ่งทั้งหลายที่เราคุ้นเคยในอดีตนั้นจะเป็นไปในอนาคตด้วย”^{๔๖} นั่นคือสิ่งเดียวที่เป็นตัว

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

^{๔๖} วิทย วิชาเวทย์, *ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๐.

กำหนดให้เราคาดหวังว่าอนาคตต้องเป็นเช่นนั้นแน่นอนก็คือ ความรู้สึกที่เกิดจากความเคยชินในการมีประสบการณ์กับบางสิ่งบางอย่างซ้ำบ่อยๆ ยกตัวอย่างเช่น การเห็นลูกบิลเลียดที่ถูกชนเคลื่อนที่ทุกครั้งหรือไม่ทุกครั้งก็เกือบทุกครั้ง ความเคยชินนี้แหละทำให้เราเกิดความรู้สึกพิเศษแตกต่างจากการมีมโนภาพธรรมดา จะอย่างไรก็ตาม ความรู้สึกพิเศษที่เรียกว่าความเชื่อนี้ก็เป็นคนละสิ่งกับความรู้สึกหรือแนวโน้มที่บังคับจิตใจให้เชื่อมโยงความคิดจากสิ่งที่ปรากฏไปสู่อีกสิ่งที่เคยเห็นว่าตามกันมาเสมอแต่ขณะนี้ยังไม่ปรากฏหมายความว่าความเชื่อเป็นการเชื่อสิ่งที่ยังไม่เห็น แต่มันจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องอาศัยการมีรอยประทับกับสิ่งที่เชื่อก่อน ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราเชื่อว่าการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำเป็นสาเหตุของการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาวที่ถูกชน เราก็ต้องเคยเห็นสิ่งที่เชื่อว่าเป็นสาเหตุและผลก่อน และเกิดความรู้สึกที่จะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์ทั้งสองนี้คืออนุมานความเป็นสาเหตุและผลของมัน แล้วจึงเกิดความเชื่อล่วงหน้าว่าผลหรือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาวที่ถูกชนต้องเกิดขึ้นแน่นอน ฮูมยอมรับว่าไม่อาจให้คำอธิบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับลักษณะของความรู้สึกพิเศษนี้ได้ เขารู้แต่ว่ามันเป็นความนึกคิดที่รุนแรงมากหรือบางทีก็บอกว่ามันเป็นมโนภาพที่แจ่มชัด มีชีวิตชีวาชัดเจน หนักแน่นและมั่นคง ความแตกต่างระหว่างมโนภาพธรรมดาที่เราคิดถึงกับมโนภาพที่เราเชื่อก็คือ ระดับความชัดเจน รุนแรง หนักแน่น ซึ่งฮูมเห็นว่าคนทุกคนสามารถรู้สึกถึงสิ่งนี้ได้ดีด้วยตัวเองในทำนองเดียวกันกับที่รู้สึกถึงความแตกต่างระหว่างรอยประทับและมโนภาพ ดังนั้น ความเชื่อจึงเป็นมโนภาพที่แจ่มชัด รุนแรง หนักแน่น ซึ่งสัมพันธ์กับรอยประทับที่ปรากฏในขณะนั้น^{๔๗}

การที่มนุษย์ถูกกำหนดให้เชื่อและไม่อาจเลือกไม่เชื่อนี้ทำให้ฮูมคิดว่ามนุษย์กับสัตว์ไม่แตกต่างกัน ในแง่ที่ทั้งคู่ต่างเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีต และนำประสบการณ์เหล่านั้นมาใช้เป็นประโยชน์ในการคาดหมายอนาคต ทั้งที่ในความเป็นจริงมนุษย์และสัตว์ไม่เคยสังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสิ่งต่าง ๆ และไม่อาจพิสูจน์ได้ว่าสิ่งที่ยังไม่มีประสบการณ์จะเหมือนกับสิ่งที่เคยมีประสบการณ์มาแล้ว ทั้งคู่ล้วนแต่อนุมานจากประสบการณ์ด้วยความเคยชิน และถ้าเราสามารถศึกษาพฤติกรรมของสัตว์ได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เราก็อาจศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ได้ด้วยวิธีเดียวกัน เพราะทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างเป็นสิ่งที่อยู่ในโลกธรรมชาติและอยู่ภายใต้แรงผลักดันของความเคยชินเหมือนกัน นั่นคืออยู่ภายใต้ทฤษฎีกลไกการเชื่อมโยงมโนภาพ ความจริงของเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทั้งหลายตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผล แต่ความสัมพันธ์นี้ได้มาจากการเชื่อที่เกิดจากความเคยชิน และความเชื่อเป็นเรื่องของความรู้สึกไม่ใช่ความรู้ ดังนั้น สิ่งที่มนุษย์เรียกว่า “เหตุผล” ที่มนุษย์ใช้ออนุมานความคิดและบังเกิดความเชื่ออย่างแน่นแฟ้นในสิ่งที่ตนอนุมาน จริง ๆ แล้วก็คือสัญชาตญาณพิเศษอย่างหนึ่งในจิตของมนุษย์ที่ไม่อาจอธิบายให้เข้าใจได้ เป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติที่ทำให้มนุษย์คิดถึงมโนภาพกลุ่มหนึ่งต่อเนื่องกันไปจากการมีประสบการณ์บางอย่างในอดีต^{๔๘} ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่จิตขอเราสร้างขึ้น จากความเคยชินที่ได้เห็นสิ่งสองสิ่งมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมอ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ฮูมจึงปฏิเสธทัศนะของนักปรัชญาสมัยโบราณที่ว่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นครั้งแรกจำเป็นต้องมีสาเหตุ และความจำเป็นนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์รู้ได้ทันทีโดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ทาง

^{๔๗} David Hume, *A Treatise of Human Nature*, p. 96.

^{๔๘} *Ibid*, pp. 178-179.

ประสาทสัมผัสทั้งห้า หรือสามารถใช้เหตุผลพิสูจน์ได้ ฮูมเห็นว่ามนุษย์ไม่เคยสังเกตเห็นความจำเป็นที่วัตถุทางกายภาพเลย ความจำเป็นเป็นสิ่งที่จิตเพิ่มให้แก่รอยประทับหรือมโนภาพที่กำลังรับรู้ อันเกิดจากการที่เคยมีประสบการณ์ทำนองเดียวกันซ้ำ ๆ ในอดีตจนเคยชิน เพราะฉะนั้น ถ้ากล่าวตามแนวคิดความเป็นสาเหตุของฮูมแล้ว อะไรก็อาจเป็นสาเหตุของสิ่งหนึ่งได้เสมอ ทั้งนี้ เพราะความสัมพันธ์อย่างจำเป็นเป็นผลงานของจิตโดยการจินตนาการ นี่คือนิยามที่ฮูมเห็นว่าเป็นข้อเสนอใหม่ที่เขาให้แก่วงการปรัชญา กล่าวคือการอนุมานสาเหตุจากผลหรือผลจากสาเหตุเป็นเรื่องของจินตนาการและความเคยชิน (custom, habit) ไม่ใช่เรื่องของเหตุผลแต่อย่างใดเลย มนุษย์ไม่เคยสังเกตเห็นความจำเป็นใด ๆ ที่ตัววัตถุหรือที่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่งที่มนุษย์สังเกตเห็นว่ามันเกิดขึ้นด้วยกันสม่ำเสมอ และมนุษย์สามารถใช้เป็นข้อมูลหรือเหตุผลในการอนุมานความเป็นสาเหตุและผลเลย ตรงกันข้าม ความจำเป็นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นจากการอนุมานสาเหตุ ด้วยเหตุนี้ ความจำเป็นจึงเป็นสิ่งที่สมมุติที่มีรากฐานอยู่ที่การอนุมาน ไม่ใช่การอนุมานมีรากฐานอยู่ที่ความจำเป็นที่มนุษย์คิดว่าสามารถมีผัสสะรับรู้มันได้ ดังนั้น แนวคิดความเป็นสาเหตุของฮูมจึงเป็นการกลับความจริงเกี่ยวกับระเบียบของสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติอย่างที่เราทุกคนคิดว่ามันเป็นอย่างสิ้นเชิง และเนื่องจากความเป็นสาเหตุเป็นพื้นฐานของการอนุมานความจริงเกี่ยวกับสิ่งที่มีอยู่ และข้อเท็จจริงทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น สิ่งที่เป็นเสมือนผู้นำทางชีวิตของมนุษย์จึงหาใช่เหตุผลไม่หากแต่เป็นความเคยชิน ความเคยชินทำให้เราคาดหวังว่าสิ่งที่ยังไม่มีประสบการณ์จะเหมือนกับตัวอย่างที่เราเคยมีประสบการณ์มาแล้ว ซึ่งบางทีความเคยชินก็ทำให้เราคาดหวังผิดพลาดได้เหมือนกัน จะอย่างไรก็ตาม ถ้าปราศจากความเคยชินเสียแล้ว มีแต่ประสบการณ์ในอดีตเพียงอย่างเดียว มันไม่เพียงพอที่จะช่วยให้เราคาดหมายอนาคตได้ และเราก็จะไมรู้อะไรที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทั้งสิ้น เว้นเสียแต่สิ่งที่ปรากฏต่อประสาทสัมผัสโดยตรงและสิ่งที่อยู่ในความทรงจำของเราเท่านั้น

จากที่กล่าวถึงความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล จะเห็นว่า ฮูมปฏิเสธความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล เพราะฮูมเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงตรรกะ ดังนั้น จึงไม่ใช่ความจริงจำเป็น นอกจากนี้ ฮูมก็เห็นว่าเราไม่เคยสังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลได้โดยตรง หากแต่เป็นผลงานของจิตโดยการจินตนาการ

๒.๕ ธรรมชาติของความเป็นสาเหตุ

การที่ฮูมปฏิเสธความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ความเป็นสาเหตุของเขาเป็นเพียงชื่อเรียกของการที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น ความเป็นสาเหตุอันหมายถึงการที่สิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดอีกสิ่งหนึ่งนั้นไม่มี มีแต่การสืบเนื่องของเหตุการณ์เท่านั้น (succession of events) ไม่มีสาเหตุที่เป็นพลัง หรือมีอำนาจในการสร้างผล สาเหตุหมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดก่อนหรือมาก่อน ผลหมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดตามมา มิได้หมายถึงความเป็นสาเหตุและผลของกัน หมายถึงเหตุเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนและเกิดขึ้นทีหลังโดยไม่ผันแปรเท่านั้น เช่น ลมพัดแล้วกังหันก็หมุน ฝนตกแล้วถนนก็เปียก เป็นต้น

ฮูมเห็นว่าเราไม่เคยสังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล (necessary connection) สังเกตเห็นได้แต่ความสัมพันธ์เชิงข้อเท็จจริง (factual relation) ๓ ประการ คือ (๑) สิ่งที่เราเรียกว่าสาเหตุเกิดขึ้นใกล้กันกับสิ่งที่เรียกว่าผลในแง่ของเวลาและสถานที่ (contiguity in time and place) (๒) สิ่งที่เราเรียกว่าสาเหตุมาก่อนสิ่งที่เรียกว่าผล (priority in time) และ (๓) สิ่งที่เราเรียกว่าสาเหตุเกิดขึ้นด้วยกันกับสิ่งที่เรียกว่าผลเสมอ (constant conjunction)^{๔๙} นอกจากสิ่งเหล่านี้แล้วเราไม่ได้สังเกตเห็นอะไรอีก เช่น เมื่อเรากล่าวว่า การเคลื่อนที่เข้าชนของลูกบิลเลียดสีดำเป็นสาเหตุของการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาว แต่ฮูมเห็นว่าสิ่งที่เราสังเกตเห็นได้ก็คือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำเกิดขึ้นใกล้กันกับการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาว การเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำเกิดขึ้นก่อนการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาว และทุกครั้งที่ลูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่ไปชนลูกบิลเลียดสีขาว ลูกบิลเลียดสีขาวจะเคลื่อนที่ไป กล่าวอีกนัยหนึ่งสิ่งที่เรารับรู้ได้ก็คือ รอยประทับของการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำ รอยประทับของการกระทบกันของลูกบิลเลียดทั้งสอง และรอยประทับของการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาว เราไม่เคยรับรู้ความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวเนื่องระหว่างการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำกับการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาวเลย เรารับรู้ได้แต่เหตุการณ์แต่ละอย่างที่อยู่โดด ๆ แยกขาดจากกัน ดังที่ฮูมกล่าวว่า

มีหลักอยู่ ๒ ประการที่ข้าพเจ้าไม่สามารถทำให้มันเข้ากัน ไม่ขัดกันได้ และก็ไม่อยู่ในวิสัยที่ข้าพเจ้าจะทิ้งหลักใดหลักหนึ่งไป นั่นคือ หลักที่ว่าความรู้ต่างครั้งกันของเขามีสถานที่ที่อยู่ต่างหากจากกัน กับหลักที่ว่าจิตไม่เคยรับรู้ความเกี่ยวเนื่องอย่างแท้จริงระหว่างสิ่งที่มีอยู่ต่างหากจากกัน ถ้าการรับรู้ของเราเป็นคุณสมบัติที่ติดอยู่กับสิ่งเฉพาะที่ไม่มีองค์ประกอบ หรือถ้าจิตรับรู้ความเกี่ยวเนื่องที่แท้จริงอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วละก็ มันจะไม่มีปัญหาใดในเรื่องนี้เลย.....โดยส่วนตัวข้าพเจ้าขอถือหลักของการเป็นนักสงสัยและขอสารภาพว่าเรื่องนี้ยากเกินความเข้าใจ แต่อยากจะบอกว่า มันไม่ได้ยากจนไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ บางทีคนอื่นหรือแม้แต่ตัวข้าพเจ้าเอง ถ้าไตร่ตรองอย่างรอบคอบสมบูรณ์กว่านี้อาจพบสมมติฐานบางอย่างที่แก้ไขข้อบกพร่องนี้ได้^{๕๐}

ฮูมยอมว่าการรับรู้แต่ละครั้งของเราเป็นสิ่งที่อยู่ต่างหากจากกัน เกิดแล้วก็สิ้นสุด เป็นอิสระ ไม่ผูกพันกันและแยกขาดจากกันได้อย่างเด็ดขาด และจิตของเราก็ก่อนไม่เคยรับรู้ความเกี่ยวเนื่องหรือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีอยู่ต่างหากจากกันนั้นเลย การที่ฮูมมีทัศนะเช่นนี้ทำให้เขามองไม่เห็นความเป็นสาเหตุระหว่างลูกบิลเลียดทั้งสอง มองเห็นแต่การสืบเนื่องของเหตุการณ์ทั้งหลายเท่านั้น ดังนั้น ฮูมจึงปฏิเสธความมีอยู่ของความเป็นสาเหตุ

ฮูมอธิบายว่าความเป็นสาเหตุเป็นสิ่งที่จิตสร้างขึ้น กล่าวคือ การที่เรามีประสบการณ์กับความสัมพันธ์เชิงข้อเท็จจริง (factual relation) ๓ ประการดังกล่าวข้างต้น จะส่งอิทธิพลบางอย่างต่อจิตใจของเรา ถ้าหากเราสังเกตและรับรู้รูปแบบของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ดังกล่าวบ่อย ๆ เราก็มีแนวโน้มที่จะคาดหวังว่ารูปแบบดังกล่าวจะเกิดขึ้นซ้ำอีก ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการเชื่อมโยงมโนภาพ (association of ideas) กล่าวคือ เราจะจินตนาการนำเอาสิ่งที่เห็นขณะนี้โยงเข้ากับสิ่งที่จำได้ว่าเคยเห็นมาด้วยกันหรือตามมาเสมอ ทั้งที่ขณะนี้จริง ๆ ยังไม่เห็นมัน เช่น เราเคยมีประสบการณ์ว่า ถ้าปล่อยก้อน

^{๔๙} Ibid, p. 173.

^{๕๐} Ibid, p. 636.

หินจากมือ มันจะตกลงสู่พื้น และทุกครั้งที่เราเห็น มันจะเป็นเช่นนั้นเสมอ ไม่เคยเป็นอย่างอื่น ฉะนั้น เมื่อเห็นบ่อยครั้งเข้าเราย่อมจำได้ และเมื่อใดก็ตามถ้าเราปล่อยก้อนหินจากมือ เราจะอนุมานหรือคาดหวังต่อไปทันทีโดยไม่ลังเลว่า ก้อนหินจะตกลงสู่พื้น การสรุปของเราเกิดขึ้นก่อนจะเห็นก้อนหินตกลงสู่พื้น ถามว่าทำไมเราจึงมั่นใจว่าถ้าเราปล่อยก้อนหินจากมือ มันจะตกลงสู่พื้น คนทั่วไปอาจตอบว่าเพราะเราเคยเห็นปรากฏการณ์นี้หลายครั้งจนแน่ใจ แต่ฮูมจะบอกว่าเราเคยเห็นก้อนหินตกลงพื้นหลายครั้ง แต่เราไม่เคยเห็นว่าทำไมมันจึงเป็นเช่นนั้น คือเราไม่ได้เห็นสาเหตุของการที่ก้อนหินตกลงพื้น เราอาจโต้แย้งว่าก้อนหินตกลงพื้นเพราะกฎแรงโน้มถ่วง แรงโน้มถ่วงเป็นสาเหตุให้ก้อนหินตกลงพื้น แต่ฮูมจะบอกว่าเราไม่เคยเห็นหรือสัมผัสแรงโน้มถ่วงที่ว่ามันสักครั้ง เราเห็นเพียงแค่เหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นหลังอีกเหตุการณ์หนึ่งในลักษณะเดิมทุกครั้งเป็นประจำเท่านั้น จนคิดว่าเมื่อไรที่ปล่อยมือ ก้อนหินต้องตกลงพื้น นั่นคือเราเชื่อมโยงสิ่งที่เห็นขณะนี้กับสิ่งที่จำได้ว่าเคยเห็นตามกันมา ฮูมเห็นว่าเป็น “นิสัย” ของมนุษย์โดยปกติ กล่าวคือ ตามแนวคิดแบบประจักษ์นิยม (empiricism) ของเขา ความเป็นสาเหตุเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา ผ่านการเชื่อมโยงมโนภาพต่าง ๆ (association of ideas)^{๕๑} ดังนั้น ความเป็นสาเหตุตามทัศนะของฮูมจึงเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แบบจิตวิสัย (subjective) เพราะเป็นสิ่งที่จิตสร้างขึ้นโดยการจินตนาการ มิได้มีอยู่แบบวัตถุวิสัย (not objective) เพราะเราไม่เคยสังเกตเห็นความเป็นสาเหตุ^{๕๒} สังเกตเห็นแต่ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์เท่านั้น

สำหรับฮูม เมื่อเราพบว่าหากเห็นสิ่งหนึ่งจะเห็นสิ่งหนึ่งตามมาเช่นนั้น สิ่งที่เราสามารถสรุปได้ก็คือ “เท่าที่ผ่านมา เมื่อเห็นสิ่งนี้ จะเห็นสิ่งนั้นตามมาเสมอ” ข้อสรุปนี้ทำให้เราสามารถพยากรณ์ต่อไปว่า “ขณะนี้เรากำลังเห็นสิ่งนี้ มีความเป็นไปได้สูงที่เราจะเห็นสิ่งนั้นตามมาอย่างที่เคยเห็น” การที่ฮูมมีทัศนะเช่นนี้ทำให้ความเป็นสาเหตุของเขาไม่อาจเป็นสิ่งที่ปรัชญาเรียกว่า “ความจริงจำเป็น” (necessary truth) ซึ่งมีรากฐานมาจากการใช้เหตุผลแบบนิรนัย (deduction) ไปได้ ความเป็นสาเหตุนั้นเป็นเพียง “ความจริงเชิงประสพการณ์” (empirical truth) อันมีรากฐานมาจากการใช้เหตุผลแบบอุปนัย (induction) ซึ่งก็หมายความว่า แม้เราจะเคยเห็นเหตุการณ์ที่เคยเกิดต่อเนื่องกันเสมอ เช่นคนกินเหล้ามาก ๆ ต้องเมา ก็ไม่แน่ว่าเสมอไปว่ากินเหล้ามาก ๆ จะต้องเมา ในท้ายที่สุดการเข้าใจเรื่องความเป็นสาเหตุแบบนี้ก็นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่าเราไม่สามารถพยากรณ์อนาคตในเหตุการณ์ที่เราเชื่อว่าเกี่ยวข้องเป็นสาเหตุและผลของกันได้อย่างไม่มีทางผิด

จากที่กล่าวถึงธรรมชาติของความเป็นสาเหตุ จะเห็นว่า ฮูมปฏิเสธความมีอยู่ของความเป็นสาเหตุในแง่อภิปราย เพราะเราไม่เคยสังเกตเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผล สังเกตเห็นได้แต่ความสัมพันธ์ของเหตุการณ์เท่านั้น ความเป็นสาเหตุเป็นสิ่งที่จิตของเราสร้างขึ้นโดยการจินตนาการ การที่ฮูมมีทัศนะเช่นนี้ทำให้ความเป็นสาเหตุของเขาเป็นความจริงเชิงจิตวิสัย (subjective)

^{๕๑} พุฒวิทย์ บุณนาค, “ความเป็นสาเหตุ”, (สารานุกรมปรัชญาออนไลน์), แหล่งที่มา: <http://www.philospedia.net/causation.html> (๒๗ ม.ค. ๒๕๕๗).

^{๕๒} Frank Thilly. *A History of philosophy*. (Cornell University : Printed at Mehra offset press, 1993), p 345.

๒.๖ สรุป

ฮูมนิยามสาเหตุโดยใช้วิธีบอกที่มาของการเรียกสิ่งหนึ่งว่าสาเหตุ นั่นคือสาเหตุหมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นก่อนและเกิดใกล้เคียงกับอีกสิ่งหนึ่งอย่างสม่ำเสมอ ผลหมายถึงสิ่งที่เกิดตามมาที่หลังอย่างสม่ำเสมอ กล่าวคือ ทุกครั้งที่สิ่งแรกเกิดก็จะมีสิ่งที่สองเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอ การที่ฮูมมีทัศนะเช่นนี้ทำให้ความเป็นสาเหตุของเขาเป็นเพียงการที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น

ลักษณะของความเป็นสาเหตุตามทัศนะของฮูมมีอยู่ ๓ ประการ คือ (๑) สาเหตุต้องเกิดขึ้นใกล้เคียงกับผลในแง่ของเวลาและสถานที่ (๒) สาเหตุต้องเกิดขึ้นก่อนผล และ (๓) สาเหตุต้องเกิดขึ้นด้วยกับผลเสมอ ลักษณะของความเป็นสาเหตุทั้ง ๓ ประการนี้เป็นสิ่งที่เราสังเกตเห็นได้ และเป็นสิ่งที่ทำให้เราเชื่อว่าสาเหตุและผลมีความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น

แต่ฮูมได้ปฏิเสธความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล เพราะฮูมเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงตรรกะ ตัวอย่างของความสัมพันธ์เชิงตรรกะก็เช่น $๒+๒ = ๔$ ทุกครั้งที่เราเห็น $๒+๒$ เรารู้ได้ทันทีโดยไม่ต้องพิสูจน์ว่าผลจะต้องเท่ากับ ๔ ซึ่งแตกต่างจากการที่เราเห็นลูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่ไปชนลูกบิลเลียดสีขาวแล้วลูกบิลเลียดสีขาวก็เคลื่อนที่ไป เพราะการที่ลูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่มาชนลูกบิลเลียดสีขาวนั้นมันไม่ได้บังคับว่าลูกบิลเลียดสีขาวจะต้องเคลื่อนที่ไปอย่างจำเป็น เราอาจคิดถึงผลลัพธ์ได้หลายอย่างโดยที่ไม่ขัดแย้งกันในเชิงตรรกะ ฮูมเห็นว่าเราไม่เคยมีรอยประทับหรือไม่เคยสังเกตเห็นความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสิ่งต่าง ๆ สังเกตเห็นแต่การที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น นั่นคือเราสังเกตเห็นได้แต่ความสืบเนื่องของเหตุการณ์ทั้งหลายเท่านั้น ฮูมเห็นว่าความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลเป็นผลงานของจิตโดยการจินตนาการ คือเป็นสิ่งที่จิตของเราสร้างขึ้นจากการเห็นสิ่งสองสิ่งมาด้วยกันอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อฮูมปฏิเสธความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล ทำให้ความเป็นสาเหตุของเขาเป็นเพียงชื่อเรียกของการที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอเท่านั้น นั่นหมายความว่าฮูมปฏิเสธความมีอยู่ของความเป็นสาเหตุในเชิงอภิปรัชญา เพราะมนุษย์ไม่เคยสังเกตเห็นสายใยความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลได้โดยตรง สังเกตเห็นได้แต่เพียงการสืบเนื่องของเหตุการณ์ทั้งหลายเท่านั้น สายใยความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลที่เราคิดว่ามีอยู่ในระหว่างสิ่งที่เป็นสาเหตุและสิ่งที่เป็นผลนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นเพียงสิ่งที่จิตของเราสร้างขึ้นเท่านั้น หากมีอยู่จริงในโลกภายนอกไม่